

SZAKDOLGOZAT

Szobics Nikoletta

2025

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Georgikon Campus

Vadgazdálkodási és Természetvédelmi Intézet

Természetvédelmi mérnöki alapképzési szak

**A fiatal korosztály vadonélő állatokkal való kapcsolatának
vizsgálata**

Belső konzulens: Dr. Kovács Szilvia
egyetemi docens

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Természetvédelmi Biológiai
Tanszék

Külső konzulens: Dr. Alföldi Zoltán Péter
egyetemi docens

Készítette: Szobics Nikoletta

Készthely

2025

1.	Bevezetés és célkitűzések	2
2.	Szakirodalmi áttekintés	4
2.1.	A környezeti nevelés	4
2.1.1.	A környezeti nevelés nemzetközi történetének áttekintése	4
2.1.2.	A környezeti nevelés hazai történetének áttekintése	5
2.1.3.	A környezeti nevelés feladatai	8
2.2.	Az állatkertek szerepe a környezeti nevelésben	9
2.2.1.	Az állatkerti állattartás eredete	9
2.2.2.	Az állatvédelem fejlődése	9
2.2.3.	A hazai zoopedagógia általános bemutatása	10
2.3.	A cirkuszi állattartás megítélése környezeti nevelési szempontokból.....	12
2.3.1.	A cirkuszok intézményi kialakulásának története Európában	12
2.3.2.	A cirkuszi állattartás etikai megítélése	12
2.3.3.	A cirkuszok értékteremtő funkciója	13
3.	Alkalmazott módszerek	14
4.	Eredmények és értékelésük.....	16
4.1.	Istvánffy Miklós Általános Iskola	16
4.1.1.	Hetedik osztályosok eredményei.....	16
4.1.2.	Nyolcadik osztályosok eredményei.....	21
4.2.	Pellérdi Általános Iskola	24
4.2.1.	Nyolcadik osztályosok eredményei.....	24
4.3.	Arany János Általános Iskola	27
4.3.1.	Hetedik osztályosok eredményei.....	27
4.3.2.	Nyolcadik osztályosok eredményei.....	29
4.4.	Lébényi Általános Iskola és AMI.....	32
4.4.1.	Hetedik osztályosok eredményei.....	32
4.4.2.	Nyolcadik osztályosok eredményei.....	35
5.	Következtetések és javaslatok.....	40
6.	Összefoglalás	43
7.	Irodalomjegyzék	44
7.1.	Internetes hivatkozások	46
8.	Táblázatok és ábrák jegyzéke	47
9.	Mellékletek	49
10.	Köszönetnyilvánítás	54

1. Bevezetés és célkitűzések

Az emberiség a történelem során mindig is a saját érdekei szerint formálta a környezetét, beleértve a természeti környezetét is. Az emberek ugyanúgy, mint a föld alatt rejlő ásványkincsekre és az erdők faanyagára, magukra az állatokra is saját tulajdonukként tekintettek. Például, már a neolitikumban háziasítani kezdték az egyes, gazdaságilag hasznos állatfajokat. Az európai szemmel egzotikusnak számító afrikai és ázsiai vadfajokat kegyetlen viadalokon szerepeltették a római korban, pusztán szórakoztatás céljából, mit sem törődve ennek etikai oldalával.

A vadállatok védelmének ügyében a 20. század jelentette az igazi áttörést. Szigorodtak a jogszabályok, állatvédő egyesületek alakultak meg, ráadásul a tudomány fejlődésével a szakemberek sokkal hatékonyabban tudták tanulmányozni az élővilágot, mint korábban. A 21. században a fogyasztói társadalom egyre növekvő igényei miatt az életközösségeknek élőhelyvesztéssel és behurcolt, inváziós vetélytársakkal kell szembenézniük, miközben orvcsempészek- és vadászok leselkednek a különleges tulajdonságokkal rendelkező fajokra.

Az állatfajok változatossága mind viselkedésben, mind küllemben alapvetően felkelti az emberek, különösen a gyerekek figyelmét. Fontosnak tartom, hogy a fiatal korosztály képes legyen felismerni, hogy egy élőlény értéke nem csak a külső tulajdonságaitól függ, hanem önmagában is értékes. Egyrészt, a természet körforgásában betöltött szerepe miatt, másrészt pedig azért, mert ha egy faj kipusztul, vele együtt veszik el a pótolhatatlan génkészlete is. Véleményem szerint a természettel, és ezen belül a vadállatokkal való helyes bánásmód elsajátítását elsősorban az otthonról hozott értékrend határozza meg. A pedagógusok ezt a mintát kiegészíthetik a környezeti nevelés elveinek átadásával, miközben olyan intézményekkel működnek együtt, mint például az állatkertek és a vadasparkok.

Gimnáziumban a Pécsi Állatkert- és Akvárium Terráriumban is végeztem közösségi szolgálatot, majd az állatkert felújítása után a testvéreimmel rendszeres látogatói lettünk az állatkertnek. Ezeken az alkalmakon olyan zoopedagógiai programokon volt lehetőségünk részt venni, mint a látványtetések, a tematikus előadások és a kreatív foglalkozások. Később a szakmai gyakorlatom egy részét is ebben az állatkertben végeztem 2025 tavaszán, bár ez már a szakdolgozati témaválasztásom után történt.

A témaválasztásnál eszembe jutottak az állatkerti élmények, és ezek hatására döntöttem amellet, hogy a „Fiatal korosztály vad emlősállatokkal való kapcsolatának vizsgálatát”

választom témául. A korosztályt tekintve a 7. és a 8. osztályos diákokkal foglalkoztam a kutatásomban, mert úgy véltem, hogy ők már elég érettek ahhoz, hogy komolyabb kérdéseket is megválaszoljanak. Ezek a kérdések a fogságban tartott vadállatokkal való etikus bánásmóddal voltak kapcsolatosak. Úgy gondolom, hogy az általános iskolás diákokokat meg kell ismertetni bizonyos morális korlátokkal, hogy maguktól is rájöjjenek arra, hogy a hétköznapi cselekedeteik milyen következményekkel járnak az élővilágra nézve. Véleményem szerint a középiskolában már valamivel nehezebb formálni egy diák szokásait és világnézetét, mint az általános iskolában.

Célkitűzéseim a következők voltak:

- Megismerni, hogy a diákok mely főbb tulajdonságaik alapján ítélik meg az élőlényeket. Az esztétikai szempontot az önérték fölé helyezik-e?
- Megtudni, hogy milyen forrásokból tájékozódnak az általuk kedvelt vadonélő emlősállatokról.
- Felmérni, hogy milyen gyakran vesznek részt szabadidős, állatokkal kapcsolatos programokon a családjukkal, barátaikkal.
- Megismerni a fogvatartott állatokról kialakult véleményüket, különös tekintettel a különböző tartási módokra az adott intézményeken (állatkert, cirkusz) belül.
- Felmérni, hogy milyen módokon védik a természetet a hétköznapi életben.
- Megtudni, hogy a jövőben mennyien szeretnének elhelyezkedni olyan szervezeteknél, melyek a természetvédelemmel kapcsolatosak, például menhelyeken és állatkerteknél.
- Átfogó képet kapni a természettel való kapcsolatukról.

Remélem, hogy a kérdőívem felkeltette a diákok érdeklődését, és a kérdéseken nem csak a kitöltés alatt, az osztályfőnöki óra keretén belül gondolkodtak el, hanem szabadidejükben is. Ha a tanulóknak a biológia órán tanultakat lehetőségük van összekötni pozitív gyakorlati élményekkel is, akkor felnőve minden bizonnyal nem lesz számukra közömbös téma a természetvédelem.

2. Szakirodalmi áttekintés

2.1. A környezeti nevelés

2.1.1. A környezeti nevelés nemzetközi történetének áttekintése

A 20. század második felében a döntéshozók felismerték az ember természetromboló magatartásának következményeit és az ökoszisztéma-rendszerek megőrzésének szükségességét, ezt követően pedig sorra jöttek létre a nemzetközi egyezmények a természet védelméről. Továbbá számos civil „zöld” szervezet alakult meg, illetve nagy hatású irodalmi művek születtek. Ide sorolható például Rachel Carson: *Néma tavasz*, és Juhász Nagy Pál: *Az eltűnő sokféleség* című munkái. A Nemzetközi Természetvédelmi Unió (IUCN) Nevelési Bizottsága 1950-ben egy határozatban hívta fel a figyelmet arra a mindenkit terhelő erkölcsi kötelességre, amely kimondta, hogy a természeti értékek megőrzése közös feladat (Chikán et al. 2004).

A környezeti nevelésről elsőként az 1972-es, stockholmi I. Környezetvédelmi Világkonferencián tettek említést a résztvevők. A környezetvédelmi szemléletmód kialakításában nagy jelentőséget tulajdonítottak neki, és javaslatot tettek egy nemzetközi környezetvédelmi-oktatási program létrehozására is. 1975-ben a *Belgrádi Charta* elnevezésű ENSZ dokumentumban rögzítették annak fontosságát, hogy az emberiség képes legyen harmonikusan élni a bioszférán belül és ne bontsa fel annak érzékeny egyensúlyát. 1977-ben a Tbiliszi tartott konferencián fogalmazódtak meg a környezeti nevelés főbb feladatai, mint például a környezeti problémák kezeléséhez szükséges tudás és készségek átadása (Fodor, 2021).

A 21. században az emberiségnek komoly veszélyekkel kell szembenéznie, ha a társadalom nem fordít kellő energiát a fenntartható fejlődési célok és technológiák támogatására. A növekvő népesség igényei csak akkor lesznek tartósan biztosítva, ha az emberek felelős döntéseket hoznak a természet védelméről, és nem bontják tovább annak egyensúlyát. A minőségi oktatás szerepe megkerülhetetlen e szemléletmód kialakításában, és az életkörülmények javításában. A környezeti nevelés a fenntarthatóság terén azt kívánja elősegíteni, hogy az emberek elsajátítsák a természeti erőforrások kezelésének helyes módját (Uralovich és mtsai, 2023).

2.1.2. A környezeti nevelés hazai történetének áttekintése

Magyarországon a 20. század elején a pedagógusok új nevelési elveket vezettek be az iskolákban, hogy a gyermekek fejlődését a demokratikus eszmék szerint segíthessék elő. A különböző gyermekjóléti intézkedések az egész 20. századot áthatották, ezért kapta a „Gyermekek évszázada” elnevezést. Az új ember-ideál empátikus, önálló és művelt volt. Az iskolának, mint oktató-nevelő intézménynek nagyobb társadalmi jelentősége lett, mint valaha (Kováts-Németh, 2010). Kaán Károly erdőmérnök így fogalmazott az iskolák felelősségéről a környezeti nevelés kapcsán a „Természetvédelem és természeti emlékek” című művében: *„Az ifjú nemzedéknek a természet szeretetében való olyan nevelése, hogy méltányolni tudja a természetvédelem jelentőségét és megbecsülésben részesítse a természeti emlékeket, kétség kívül jelentős nemzeti érdek”* (Kaán, 1931, p. 294).

Az erkölcsös ember kinevelésének eszménye megkövetelte, hogy a tanulók rendszeresen részt vegyenek különböző, iskolán kívüli közösségépítő programokon. Ezek nagy részét az iskolák közösen szervezték a különböző természetvédelmi egyesületekkel, amelyek közül a legjelentősebb az Országos Állatvédő Egyesület volt. Tevékenységének egyik kiemelt területe a madárvédelem volt. Ennek kapcsán 1900. február 25-én Herman Ottó természettudós az egyesület egyik közgyűlésén előállt egy ötlettel, amelynek a Madarak és Fák Napja nevet adta. Az 1905/1906-os tanévben rendezték meg először a Madarak és Fák Napját, miután Apponyi Albert vallás- és közoktatásügyi miniszter is kiállt az ügy mellett. 1908-ban létrejött az Országos Ifjúsági Madárvédő Liga, melyhez a Madarak és fák napján csatlakozhattak a diákok fogadalomtétel kíséretében (Kovátsné Németh, 1996).

Érdekesség, hogy az Amerikai Egyesült Államokban 1894. május 4-én tartották meg az első „Madarak napját” (*Bird day*), mely tematikájában a magyar ünnep elődjének tekinthető (Internet1). A másik meghatározó természetvédelmi kezdeményezés a fák védelmét szolgáló „Fák napja” (*Arbor day*) volt az USA-ban, amelyet először 1872. április 10-én tartottak Nebraskában. Az esemény során 1 000 000 fát ültettek el a résztvevők (Internet2).

A Madarak és Fák Napja egy népszerű ünnepé nőtte ki magát az elkövetkező években, évtizedekben. A foglalkozásokat általában a szabadban tartották. A programok között kirándulások, énekes-táncos előadások és versmondó versenyek szerepeltek, illetve faültetésben is segédkezhetek a diákok. 1922-ben már nem csak a népiskolákban (elemi iskolákban) került megrendezésre az ünnep, mert egy miniszteri körrendelet bevonta a magasabb fokú intézményeket is. 1994-ben (1996. évi LIII. törvény a természet védelméről 64.

§ (3) pont) május 10-ét nyilvánították ki állandó időpontnak, addig májusi és júniusi időpontok között vándorolt az ünnep (Hartl, 2016). A Madarak és Fák Napja az egyik legnagyobb hatású hazai természetvédelmi kezdeményezés volt. Az I. világháború előtti időszakban töretlen népszerűségnek örvendett, ám ismerve az akkori politikai helyzetet, az ünnep iránti lelkesedés csak a 30'-as években tért vissza. Az ünnep megtartását 1945 és 1987 között felfüggesztették (Vásárhelyi, 2012).

Magyarországon az 1970'-es években egyre nagyobb hangsúly került a környezeti nevelésre az iskolákban, hiszen ezekben az években kezdték el kiegészíteni a biológia tárgy tantervét környezetvédelmi témakörökkel. Az 1976. évi II. törvény értelmében az oktatási rendszer összes szintjén tanítani kellett bizonyos, a környezet védelmével kapcsolatos ismereteket, illetve biztosítani kellett a szakemberek továbbképzését is (Chikán et al. 2004).

Az 1980'-as évek még nagyobb változást hoztak a hazai környezeti nevelés terén. 1984-ben a bős-nagymarosi vízlépcső-, és erőmű megépítése ellen több ezren kezdtek el tiltakozni. Egy 10 000 aláírást szerző petíció után a központi hatalom úgy válaszolt az elégedetlenkedésre, hogy létrehozta az Ifjúsági Környezetvédelmi Tanácsot, melyet a Magyar Környezetvédelmi Egyesület követett. A kisebb tüntetéseket eleinte még erőszakosan feloszlatták a rendőrök, ám 1988. október 30-án már nem tudták megakadályozni, hogy egy 30 000 főt számláló tömeg gyűljön össze Budapesten, és tüntessen az építkezés ellen (Mikecz, 2003).

Az 1970-es és '80-as évek a civil zöld szervezetek megalakulásának aranykora. A legjelentősebb szervezetek közül 1974-ben jött létre a Magyar Madártani Egyesület (MME), amely a madarászás iránti érdeklődés fellendülését vonta maga után (Vásárhelyi, 2012). 1983-ban az ELTE Természettudományi Karán György Lajos farmakológus leendő biológusok egy csoportjával természetvédelmi klubot alapított, mely tulajdonképpen az ország első környezetvédelmi csoportja volt. A klub egyik legnagyobb sikere a védett magyar kikerics élőhelyének megóvása volt a Szársomlyón, melyet hosszas kutatómunkával és tárgyalások sorozatával értek el (Internet3).

Sopronban az Erdészeti és Faipari Egyetemen több kezdeményezés is történt a környezeti nevelés elősegítéséért. Míg a Kaán Károly Ökoclub nyári táborai elsősorban a fiatal diákoknak szóltak, a Környezetvédelmi Nyári Egyetem a pedagógusokat segítette tudásuk bővítésében (Vásárhelyi, 2012; Chikán et al. 2015). Ami az egyetemi képzéseket illeti, az ELTE BTK 1994-ben humánökológiai programot indított, mely 2011-ben mesterszakká vált (Internet4). Az ELTE TTK-n 1997-ben indult el a környezettan szakos tanárképzés első évfolyama, bár az

országban ekkor már létezett ez a szak, főiskolai szinten például Szegeden és Szombathelyen, egyetemi minőségben pedig Veszprémben, Pécsen és Debrecenben is. Több civil szervezet is támogatta a tanároknak e csoportját, néhány példát említve ilyen volt a Magyar Környezeti Nevelési Egyesület, a Zöld Szív és a Természet- és Környezetvédő Tanárok Egyesülete (Chikán et al. 2015).

Az 1995. évi 53.sz. Környezetvédelmi törvény kimondja, hogy a környezet megismerésének joga minden állampolgárt megillet. A tudás elsajátításához szükséges helyet és erőforrásokat változatos formában a közoktatási, a környezetvédelmi és a civil szakmai szervezetek biztosítják. A Nemzeti Környezetvédelmi Program először 1997-ben jelent meg, az átdolgozott kiadások pedig 2003-ban, 2009-ben és 2015-ben követték. A program hazánk környezetpolitikai céljait mutatta be, illetve intézkedéseket javasolt e célok megvalósításához. A stratégiák a környezettudatos életvitel gyakorlását tekintik követendő példának (Kováts-Németh, 2021).

A Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia civil kezdeményezésként jött létre 1998-ban. Fő célja az volt, hogy iránymutatást adjon a társadalom minden tagjának a környezeti neveléssel kapcsolatban. Elsősorban azonban a környezeti nevelőknek, a pedagógusoknak és a politikai-gazdasági döntéshozókhoz szólt, akik az elvégzendő feladatokat illetően 3-6 évre előre vetítve ajánlásokat olvashattak a stratégiában. 2009-re kiemelt témakörre vált a fenntarthatóságra való nevelés, illetve 2010-től a stratégia a kereskedelemmel, a közlekedéssel és a gazdasággal kapcsolatos fejezetekkel is kiegészült (Vásárhelyi, 2010).

A *Nemzeti alaptanterv* (NAT) az oktatási intézmények egyik olyan alapvető dokumentuma, amely tartalmilag szabályozza és egységesíti az oktató-nevelő munkájukat. Az első változata 1995-ben jelent meg, mely a környezeti nevelés szempontjából főként a társadalmak fenntarthatóságával foglalkozott. A 2003-as, majd a 2007-es NAT-ban a környezettudatosságra való nevelés célja jelenik meg hangsúlyosan. A 2012-es változat leginkább a fenntarthatóság és a környezettudatosság témáit érinti, valamint felhívja a figyelmet a biodiverzitás megőrzésének fontosságára is (Csenger, 2015). A 2020-as NAT-ban, a 7. és a 8. osztályos diákok biológia órájának tantervében szerepel egy, „Az élővilág és az ember kapcsolata, fenntarthatóság” című fejezet is, melynek feldolgozására 10 órát javasolt a kerettanterv (Internet5).

A NAT elvárja az iskoláktól, hogy az informális tudás átadása mellett növeljék a diákok felelősségérzetét a környezettel kapcsolatban, amely egyfajta erkölcsi nevelés szükségességét eredményezi. Az ember és a természet közötti harmonikus viszony létrehozásához a diákoknak

el kell sajátítaniuk bizonyos magatartási formákat és társas készségeket, mint például a konfliktuskezelést. A társadalomtudományok hasznos támpontot adnak az erkölcsi-etikai kérdésekben, elősegítve ezzel a tantárgyak integrációját e közös téma körül. A környezeti nevelésben a fontosabb a környezettudatos életvitel kialakítása és hosszútávú fenntartása, mint a tankönyvi ismeretek megszerzése (Fernengel et al. 2001).

2.1.3. A környezeti nevelés feladatai

A környezeti nevelés túlmutat a környezetvédelmi nevelésen. Az általa létrejövő környezeti kultúra segítségével olyan viszony alakulhat ki az ember és a környezete között, amely tartós és harmonikus. A *nevelés*-tag a személet- és személyiségfejlődésre utal. A természetvédelmi nevelés a környezeti nevelésen belül helyezkedik el, mert a környezeti nevelésbe az ember által épített környezet is beletartozik. Alapelvei között szerepel lokális és globális adottságokat is figyelembe vevő gondolkodás, az együttműködés képessége és az élethosszig tartó tanulás fontossága (Victor, 1993).

A környezeti nevelés hozzájárul a személyes kompetenciák fejlesztéséhez. Például, a természet működésének megértéséhez a tanulóknak először el kell sajátítaniuk a holisztikus gondolkodásmódot. A természet alkotóelemei erősen függenek egymástól, dominó-effektus alakulhat ki egy-egy elem megváltoztatásával, vagy eltávolításával. Az ökológiai folyamatokat nem lehet teljes egészükben, vizuálisan bemutatni a diákoknak, ezért megértésükhöz a képzelőerejükre kell támaszkodniuk. Hetedik osztályos korukra (12. életév) általánossá válik, hogy a tanulók az elvont gondolkodás segítségével felismerjék az élőlényeket megillető, tiszteletteljes bánásmód fontosságát is (Fűzné Kószó, 2002).

Ugyan olyan társadalmi tényezők, mint a csoportszellem és a normák erősen befolyásolják az egyének fogyasztói szokásait, saját belső értékeik mellett, a környezeti nevelés módszerei még így is változtathatnak a helytelen szokásokon, a fenntarthatóság felé terelve a diákokat (Zsóka és mtsai, 2011). Az élményalapú tanulás biztosítása elengedhetetlen része a környezeti nevelésnek, hiszen az egyén természethez való hozzáállását jelentősen befolyásolják az őt érő ingerek. A család szolgál a gyermek elsődleges közegeként, melyben az őt körülvevő felnőttek viselkedését tekinti mintának. Ha a szülők is bekapcsolódnak egyes természettel kapcsolatos programokba, a gyermeket pozitív megerősítés éri (Molnár, 2015).

2.2. Az állatkertek szerepe a környezeti nevelésben

2.2.1. Az állatkerti állattartás eredete

Időszámításunk előtt 11.000 környékén az emberi közösségekben elkezdődött a vadászó-gyűjtögető életmód fokozatos eltűnése, amelyet a földművelő-állattartó életmód váltott fel (Purugganan, 2022). Az ősember kiemelte az házasítani kívánt állatokat természetes környezetükből, és tudatosan szelektálta az egyedeit olyan vélhető tulajdonságok alapján, mint a szelídség, szaporaság és a nyers izomerő. Az első házasított állatok a kutyák voltak (10-12 ezer éve), melyek a szürke farkastól származnak, és főleg vadászatok alkalmával segítettek az embereknek. Őket követték i.sz. előtt 8.000-tól a húsukért és tejükért tartott haszonállatok, a juhok, kecskék és szarvasmarhák (Szabó, 2024).

A híres ókori társadalmakban, mint például Mezopotámiában, Kínában vagy Egyiptomban elterjedt volt, hogy az arisztokrácia tagjai kedvtelésből egzotikus állatokat tartottak az otthonukban. A színes énekesmadarak, a majomfélék és a nagytestű ragadozók mindenhol keresettek voltak. A Római Birodalom egyik leghíresebb épületében, a Colosseumban tartott vadállatokat végzetes kimenetelű gladiátorviadalokon szerepeltették. Az arénák elterjedésével egyre több állatfaj került veszélybe, akár a kihalás szélére is (Alsaheen és mtsai, 2023).

A középkori Európában a legnagyobb egzotikus-állattartók a királyi udvarok voltak. Az egyik leghíresebb példa erre a londoni Towerben létesült állatkert volt. Az első állatok a 13. században kerültek a Towerbe, melyek leopárdok és oroszlánok voltak. Franciaországból egy elefánt érkezett ajándékba, amely azonban csak két évet bírt ki a hűvös Angliában. I. Jakab király (1603-1625) gyakran rendezett állatviadalokat, például oroszlánok, vaddisznók és medvék között. A 18. században a köznép körében is népszerűvé vált a királyi gyűjtemény, ahol olyan érdekes fajokat figyelhettek meg, mint a rinocérosz, a puma, a strucc, a mandrill és az orángután, bár ez utóbbira egy babona-ihlette nevet használtak (Brown-de Courcy, 2022).

2.2.2. Az állatvédelem fejlődése

„Az emberi és nem emberi élet földi virágzása önértékkel bír. A nem emberi életformák értéke független attól, hogy ezek hasznosak-e az emberi célok szempontjából.” Az idézet az amerikai George Sessiótól és a norvég Arne Naess-től származik, akik mindketten filozófusok voltak. 1984-ben írt kiáltványukban (*The Basic Principles of Ecology*) megfogalmazták a mélyökológia nyolc alapelvét, melyek közül az elsőt idéztem (Internet6).

A történelem során az emberek és az állatok mindig alá-és fölérendeltségi viszonyban álltak egymással. Az ókori Görögországban Arisztotelész azt tanította, hogy a racionális gondolkodásra való képessége miatt az ember korlátlan hatalommal bír a növény- és állatvilág felett. Az ókori görög tanokkal ellentétben a keresztény vallás már elismeri az emberek „önértékét” is, ám az állatok esetében ilyesmire szó sem lehetett, mert nekik nem volt lelkük, így haláluk után nem részesülhettek az isteni megváltásban sem. A velük való kegyetlenkedés ugyan nem számított bűnnek, ám nem volt jótett sem, ugyanis féltő volt, hogy az állatokat kínzókkal később más embereket fognak bántani. A vita az állatokkal kapcsolatos morális kérdésekről még hosszú évszázadokon keresztül folytatódott, a főbb akadályozó tényezők a vallásos tanok voltak, melyekkel nehéz volt összeegyeztetni az állatjólétet (Gyöngyösi, 2005).

Charles Darwin angol természettudós az evolúcióelmélet kidolgozójaként rengeteg kritikában részesült az egyháztól a dogmák megsértése miatt. A „*Fajok eredete*” című munkájában többek között megmagyarázza a fajok lassú fejlődésének folyamatát és az élővilág sokszínűségének okait. A közös ősök megléte azt jelentette, hogy az állatfajok között rokonság van, és nem választja el őket egy abszolút határvonal, ráadásul azzal, hogy Darwin az embereket is az állatok közé sorolta, az ember felsőbbrendűsége megkérdőjeleződött (Bowler, 1990).

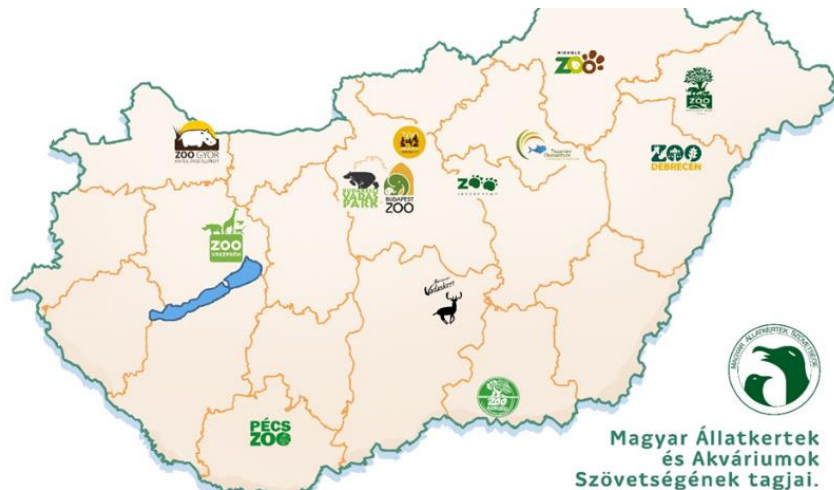
A párizsi UNESCO székházban 1978. október 15-én kihirdetésre került az Állati Jogok Egyetemes nyilatkozata, melyet 1989. október 21-én fogadott el véglegesen a Nemzetközi Állatvédő Liga. A dokumentumban foglaltak szerint minden állatnak joga van a szenvedéstől mentes élethez, az igényeit hiánytalanul kielégítő tartásmóddhoz, és a fájdalommentes halálhoz, amennyiben elpusztítása elkerülhetetlen. Az állatvédők az élet egyetemes tiszteletére szólították fel a társadalmat. Megállapították, hogy az oktatási intézményeknek a nevelési tevékenységük során arra kell törekedniük, hogy az emberekben már gyermekkorukban kialakuljon az állatok iránt érzett szeretet és tisztelet érzése (Internet7).

2.2.3. A hazai zoopedagógia általános bemutatása

A Magyar Állatkertek Zoopedagógusai (MÁZ) egy sajátos szakcsoport, mely belföldön az állatpedagógiával foglalkozó szakembereket csoportosítja. Szakmai küldetésként nevezett nyilatkozatukban felhívták a figyelmet arra, hogy az állatkertek bírnak a legnagyobb vonzerővel, ami a különböző gyűjteménytárakat illeti. A vadállatok nem könyvek lapjain vagy elektronikus eszközök képernyőin jelennek meg, hanem fizikai valójukban, éppen ezért egy-egy állatkerti látogatás mély nyomot hagyhat az emberekben. 2001-ben az Európa Állatkertjeinek és Akváriumainak Szövetségének Tanácsa (European Association of Zoos and

Aquariums - EAZA) 10 pontban határozta meg azokat a környezeti nevelési elveket, amelyeket a minőségi oktatás érdekében a tagoknak követniük kell (Halászné, 2017).

A Magyar Állatkertek Szövetségének (MÁSZ) jelenleg 13 tagja van. E tagintézmények elhelyezkedését Magyarország területén belül az 1. ábra szemlélteti, melynek segítségével az is meghatározható, hogy egy adott intézmény melyik vármegyében működik. Leolvasható, hogy a tagok főleg az Alföldön és a főváros környékén, Észak-Magyarországon összpontosulnak, míg a Dunántúlon csak három intézmény képezi a tagját a szövetségnek.

1. ábra: A MÁSZ tagjai térképen ábrázolva.

Forrás: <https://zoo.hu/a-magyar-allatkertek-es-akvariumok-szovetsegenek-tagjai/>

Egy állatkert sokféle feladatot lát el működése során. Az első fontos feladata ex situ minőségben megőrizni az állatfajokat, különös tekintettel a vadonban már csak kis létszámban vagy egyáltalán nem előforduló fajokra. Természetesen a biodiverzitás fennmaradása érdekében az állatkertekben általában botanikai bemutatóhelyek is kialakításra kerülnek. A második nagy kihívás a pozitív látogatói élmény fenntartása. Az állatkertnek egyfajta hidat kell képeznie a vadvilág és az épített, mesterséges világ között, annak érdekében, hogy felhívja a látogatók figyelmét a természeti értékek pótolhatatlanságára. A harmadik meghatározó részterület egy állatkert mindennapi működésében nem más, mint a környezeti nevelés támogatása a zoopedagógia által (Orbán, 2006).

Egy zoopedagógusnak munkája során nem csak természettudományos ismereteket kell átadnia a közönségnek, hanem egy hiteles, természetszerető életszemléletet is. Csak akkor tud pozitívan hatni az emberek érzelmeire, ha a zoopedagógus maga is alázattal áll a természethez. Az állatkertekben az élő állatok mellett az interaktív felületek is segítik a figyelem felkeltését és annak fenntartását is (Orbán, 2006).

Az állatkertekben formális és informális oktatásra is lehetőség van. A formális oktatásba tartoznak az előadások és témanapok projektfoglalkozásai, melyek általában nagyobb csoportokban, előre meghatározott helyen és időben zajlanak. Az informális oktatás szabadabb mozgást biztosít és kötetlenebb, ilyen például, amikor a látogatók elolvassák a kihelyezett információs táblákat a kifutók előtt, vagy amikor látványteretéseken és táborokban vesznek részt. Az állatkertek jelentőségét a környezeti nevelés terén jól szemlélteti, hogy e két fő oktatási formát hatékonyan tudják alkalmazni egy intézményen belül, mert számos szemléltető eszköz áll rendelkezésükre (Vas, 2005).

Ugyan az élő állatokon van a hangsúly, az állatkertekben általában „passzív” kiállításokat is létesítenek. Ezek tematikusan is elhelyezhetők, példának a Fővárosi Állat- és Növénykert Varázshegy kiállítását mutatom be röviden. 3.200 m²-en 16 kiállítótermet rendeztek be összesen 320 modellel. Rengeteg interaktív, világító és hangot adó élményelem került elhelyezésre az épületben. Az óceánok élővilágával foglalkozó teremben óriáspolip, medúzák és egy 20 méteres ámbráscet makettje található, valamint a cet hatalmas, dobogó szíve. Vannak ősembereket, dinoszauruszokat és kőületeket bemutató termek is. A régmúlt letűnt élőlényei, illetve emberalakjai még nagyobb kíváncsiságot ébreszthetnek a fiatal korosztályban a biológia iránt (Internet8).

2.3. A cirkuszi állattartás megítélése környezeti nevelési szempontokból

2.3.1. A cirkuszok intézményi kialakulásának története Európában

A középkori Magyarországról nem maradt fenn egyértelmű feljegyzés cirkuszi műsorokról. Az állatokat feltehetőleg ebben az időben is idomították, például a különböző karneválokon szerepeltethették őket. Néhány jelenkori műsorszám őse már elkezdett kibontakozni, mint például a lovasbemutatók a lovagi tornákon, avagy a medvetáncoltatás (Voigt, 2006). A reneszánsz korában az emberek érdeklődést kezdtek mutatni az ókori római előadások iránt, s emiatt a tehetséges előadókat megbecsülés övezte. Bár az irányzat Olaszországból indult el, később Európa-szerte elterjedté vált, hogy egy-egy nemzet „jellemét” azzal a műsorszámmal hozták összefüggésbe, melyben előadók kiemelkedőek voltak (Simon, 2014).

2.3.2. A cirkuszi állattartás etikai megítélése

A cirkuszi állattartás komoly etikai kérdéseket vet fel. A fogva tartott vadállatokat sok esetben kényszerítő eszközökkel bírják rá bizonyos természetellenes mutatványok elvégzésére. Az kényszerítő eszközök változatos formájúak, céljuk fájdalom okozása, amikor a vadállat az

idomár akaratával ellentétesen cselekszik. Az idomárok használhatnak sokkolókat, hegyes kampókban végződő ankhorokat/elefántösztökéket, ostort vagy különböző villás eszközöket is. Gyakori probléma, hogy az állatokat hozzá nem értő emberek veszik körül, amelyek így elesnek a szakszerű gondozás lehetőségétől (Navarro-Schneider, 2013).

A gyakori és hosszú távú utazás a vándorcirkuszok esetében stresszt okoz az állatoknak, a műsorszámok alatti fény- és hangzönről nem is beszélve. Az állatok idejük nagy részét szűk ketrecekben/kennelekben töltik el, inger- és mozgásszegény környezetben. Ilyen körülmények között nincs lehetőségük a fajukra jellemző módon viselkedni. A stressz torz viselkedési formák kialakulását okozza, ilyen például a fel-alá járkálás vagy az öncsonkítás (Babics, 2024).

A fel-alá járás főleg a ragadozókra jellemző, melyek főleg a szürkületi órákban végzik a tevékenységet. Az elefántok gyakran sántítanak, mert a természetellenes mutatványok során megsérülnek az ízületeik, s reumás fájdalmaik alakulnak ki. A sárfürdők hiánya könnyen megágyazhat a bőrbetegségeknek. Az afrikai elefántok megfertőzhetik az ázsiai elefántokat az endotheliotróp herpeszvírussal, mely halálos azok borjaira nézve (Harris és mtsai, 2009). A cirkuszokban a vadfajok sok esetben arra kényszerülnek, hogy olyan csoportokban éljenek, melyek a természetben egyáltalán nem alakulnának ki. A helytelen szociális struktúra miatti zavar például azzal nyilvánulhat meg a viselkedésükben, hogy rátámadnak egy másik egyedre. Olykor hibridek is kialakulhatnak fogságban, mint például az orosz lántigris (Harris és mtsai, 2006).

2.3.3. A cirkuszok értékteremtő funkciója

A cirkuszok legnagyobb vonzereje abban rejlik, hogy a produkciók hirtelen képesek intenzív érzéseket kiváltani az emberekből. A cirkuszpedagógia során a művészek különleges mozgásformákkal és kreatív eszközökkel segítik a diákokat a tananyag elsajátításában, illetve képességeik felfedezésében. Az egzotikus állatok mutatványokban való szerepeltetése ismeretterjesztő szereppel bír, például felhívja a figyelmet a távoli földrészek élővilágának, illetve kultúrájának értékeire (Joó, 2023). A vadállatok izgalmas show-ja mindig is vonzotta a nézőket, hiszen már maguk a fajok is szembetűnő tulajdonságokkal bírnak (Bogádi, 2024).

3. Alkalmazott módszerek

Kutatásomat 2024. október 1-je és 2025. április 30-a között végeztem. 7. és 8. osztályba járó tanulóknak állítottam össze egy 21 kérdésből álló kérdőívet, amelyet részletesen az 1. Mellékletben mutatok be. A tanulók életkorok és osztályok alapján történt kiválasztása a NAT-ban foglalt tanulmányaik alapján történt. Többek között arra kerestem a válaszokat, hogy a tanulók milyen tudással rendelkeznek a természetről, honnan tájékozódnak e témáról, miért úgy viszonyulnak egyes vad emlősállatokhoz, ahogyan; illetve, hogy érdekli-e őket a fogvatartott állatok sorsa. Az állatcsoportok közül a vad emlősállatokra helyeztem a hangsúlyt. A kérdőívek kitöltése osztályfőnöki órák keretében zajlott, papíralapon. A kérdőívben hat tematikus részt lehetett elkülöníteni. Az első blokkban az alapadatok, mint az életkor, a nem, a lakóhely és a lakóépület-típusának megkérdezésével indítottam a kérdéssort. A lakóhely típusa nagy szerepet játszik abban, hogy egy diák mennyi időt tud tölteni a természet közelében.

A második blokk a 4. és a 8. kérdés közötti szakaszt foglalta magába. Arra voltam kíváncsi, hogy a diákok a háziállatokat vagy a vadállatokat kedvelik-e jobban, illetve, hogy mely három vad emlősállatot kedvelik a legjobban, és miért. A 7. kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy milyen forrásokból tájékozódnak a diákok a kedvenc vadonélő emlősállataikról, hat opciót soroltam fel: kirándulás, TV, könyv, mese, internet, biológia óra. A 8. kérdésben arról kérdeztem a tanulókat, hogy találkoztak-e már a lakóhelyük környékén vadonélő emlősökkel. Az vadállatok rendszeres látványa megkönnyítheti a természethez való kötődés kialakulását, kíváncsiságot ébreszthet a gyermekekben.

A harmadik blokkban, amely a 9., 10. és 11. kérdéseket érintette, arról kérdeztem a diákokat, hogy milyen gyakorisággal járnak erdőbe, állatkertbe, illetve cirkuszba. A fiatal- és kiskorúak még nem tudnak külső segítség nélkül részt venni ezeken a programokon, főleg a saját biztonságuk védelme miatt. A külső segítség alatt a szülőket, nevelőszülőket és a tanárokat értem, akiknek felügyelete és anyagi hozzájárulása nélkül a diákok nem juthatnának el a fenti programokra. E kérdések tehát a tanulókat felügyelő felnőttek környezeti neveléshez való hozzáállását mérik fel elsősorban, bár a 11. kérdéshez kapcsolódóan a tanuló maga is eldönthette, hogy érdekli-e vagy sem a cirkusz világa.

A negyedik blokk a 12-től a 15-ik kérdésig tartott. A 12. kérdés kissé elkülönült a többitől, ugyanis a vad- és a háziállatok közötti különbségekről kérdeztem meg a kitöltőket. Minél változatosabb jellemzőket vártam a felsorolásnál, legyen szó a testfelépítésükről, az élőhelyükről, az életmódjukról és az emberrel való kapcsolatukról. Ebben a blokkban azt

vizsgáltam, hogy a diákok fel tudják-e mérni a vadállatok fogságban tartásának erkölcsi felelősségét. Érdekelt, hogy lemondanának-e az állatkertek és/vagy a cirkuszok látogatásáról azért, hogy a vadállatok visszatérhessenek a természetbe. A 14. kérdésben megkérdeztem, hogy helyénvaló-e az idomított állatok cirkuszi műsorokban való szerepeltetése. Kíváncsi voltam arra is, hogy a diákok ismerik-e a cirkuszi és az állatkerti állattartás közötti különbségeket. Bár nem kértem ezeket felsorolni, a 15. kérdésben a diákoknak ki kellett választania azt a tartási módot, amely a legmegfelelőbb lenne egy arra rászoruló vadállat számára. A blokk segítségével tanulmányozni tudtam, hogy mennyire erős a diákokban a birtoklási vágy. Természetesen a kérdések nem elegendők ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a személyiségükről.

A 16-tól a 19-ik kérdésig tartó szakaszt választottam ki az ötödik blokknak. A 16. és a 17. kérdésben a tanulókat azokról a vadonélő emlősállatokról kérdeztem, amelyeket a legkevésbé kedveltek. Meg szerettem volna tudni, hogy milyen tulajdonságok adhatnak okot arra, hogy egy vadállat ne legyen érdemes a szeretetre. A viszolygást kiváltó állatokkal féltő, hogy rosszul bánnak az emberek, és teljesen mellőzik az életközösségekben betöltött hasznos szerepüket. A 18. kérdésben a diákokat arról kérdeztem meg, hogy egy vadállat számára a fogságban leélt és hosszabb élettartam, vagy a természetben leélt, de rövidebb várható élettartam jobb-e. A 19. kérdés arról szólt, hogy kell-e védeni élőlényeket. A válaszokat négy végletben adtam meg, hogy felmérjem, gátat tudnak-e szabni a tanulók az esetleges negatív érzelmeiknek, és felismerik-e, hogy ideális esetben egy élőlény értéke nem az ember szubjektív ítéletétől függ.

A hatodik, egyben utolsó blokk a 20. és a 21. kérdést foglalta magába. A célkitűzéseim között szerepelt, hogy felmérjem, hogy a diákok hogyan tudják védeni a természetet, valamint, hogy a későbbiekben terveznek-e olyan helyeken dolgozni, ahol vadállatokkal foglalkozhatnak.

A kérdőívet négy intézmény töltötte ki. Baranya vármegyéből kettő általános iskola vállalta a kitöltést. A közel 10.000 lakossal rendelkező Szigetváron az Istvánffy Miklós Általános Iskola 7.A és 8.A osztálya töltötte ki, mindkét osztályban 24 diákkal. A megyeszékhely, Pécs közelében lévő Pellérdi Általános Iskolában 10 diák segítette a munkámat az egyik nyolcadikos osztályból. A Somogy vármegyében, Ladon működő Homokszentgyörgyi I. István Általános Iskola Arany János tagintézménye (rövidítve Arany János Általános Iskola) 12 diákja töltötte ki a kérdőívet, 6 hetedikes és 6 nyolcadikos. Lad egy 535 lelkes kisfalu Szigetvártól 16 km-re északnyugatra. A negyedik kitöltő intézmény a Lébényi Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola volt, ahol a 7. és a 8. évfolyam járult hozzá a kutatásomhoz, összesen 58 diákkal. Lébény Győr-Moson-Sopron vármegyében található, egy 3230 fős város. Összesen 128 fő töltötte ki a kérdőívet, 59 lány és 69 fiú, kiknek életkora 12 és 15 év között volt.

4. Eredmények és értékelésük

A kérdőívek válaszai kiértékelésének eredményeit a következőkben az egyes iskolák szerint mutatom be.

4.1. Istvánffy Miklós Általános Iskola

4.1.1. Hetedik osztályosok eredményei

A hetedik osztályban 24 fő töltötte ki a kérdőívet, 12 fiú és 12 lány. A fiúk közül nyolcan töltötték be a 13. életévüket, négyen 12 évesek voltak. Hét lány 13 éves, öt pedig 12 éves volt. 18 fő lakott városban, hatan pedig faluban. A többség, mely 19 diák, családi házban élt, míg hárman társasházban és ketten panellakásban. A 4. kérdésben a diákok kétharmada a háziállatokat részesítette előnyben a vadállatokkal szemben, arra válaszolva, hogy melyik állatcsoportot kedveli jobban.

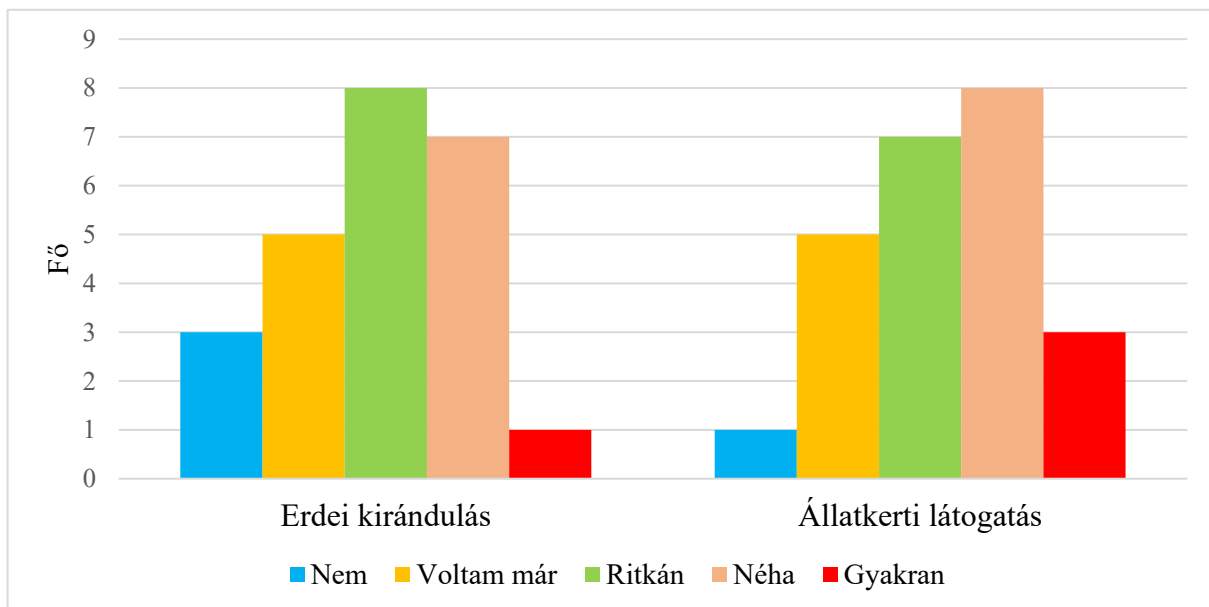
Az 5. kérdésben a kedvenc vadonélő emlőseikről kérdeztem meg a tanulókat, 3 válaszlehetőséget hagyva nekik. Az első három helyet a népszerűségi sorrendben a következő fajok foglalták el: a rókát tízszer, a farkast hétszer, a szarvast és a mókust hatszor, míg az őzet és a barnamedvét ötször írták le a diákok. Átfedés lehetséges volt a válaszok között, az egyik diák például egyaránt megemlítette az őzet, a rókát és a szarvast is. Három diák nevezett meg egy szarvasfajt, a gímszarvast. A medve feltehetően barnamedvét takart, ám konkrét faj megnevezése egyszer sem szerepelt a válaszokban. A 6. kérdésben arra kérdeztem rá a diákoknál, hogy miért kedvelik a kedvenc vadonélő emlősfajaikat. A rókánál a bundája színét, a gímszarvasnál a kecsességét és az agancsa szépségét, a farkasnál pedig a különleges hangszínét emelték ki a diákok. A barnamedvét például egy mesefilm miatt kedvelte meg az egyik diák. A válaszokat olvasva megállapítottam, hogy egyértelműen az esztétikai szempontok voltak számukra a meghatározóak egy-egy faj megítélésénél.

A 7. kérdésben felmértem, hogy a diákok milyen forrásokból tájékozódtak elsősorban a fentebb megkérdezett emlősfajokról. Mindenki válaszolt, az osztály jelentős része egy forrást húzott alá mindhárom vadfajhoz. Ez főleg közös élőhely és/vagy származás esetében fordult elő. Az aláhúzások száma 72 volt, hiszen minden diák három sorból választhatta ki a számára legmegfelelőbb választ, soronként egyet. 25 jelölést kapott az internet, 15-öt a kirándulás, 14-et a TV, nyolcat a biológia óra, hatot a könyv és négyet a mese. Fontos megjegyezni, hogy a mese nem kizárólagosan jelent digitális forrást, ebből a szempontból a TV és a könyv ötvözése. A „könyv”, mint forrás alatt elsősorban az ismeretterjesztő könyveket értettem, a „TV” alatt

pedig a dokumentumfilmeket. Ugyan a rajzfilmek is szolgálhatnak hasznos információkkal a vadállatokról, többségük a fiatalabb, alsós korosztálynak készült.

A 8. kérdésben azt kérdeztem meg a diákoktól, hogy a lakóhelyük környékén találkoztak-e már vadonélő emlősökkel. 18-an válaszoltak igennel, közülük 15-en családi házban éltek. A leggyakoribb fajok, amelyekkel találkoztak az őz, a róka, a vaddisznó és a sün voltak. A szarvasok szintén gyakran jelentek meg a kertek határában, ám nem tudtam meg, hogy pontosan mely fajok voltak érintettek.

A 9. és a 10. kérdés arra vonatkozott, hogy a tanulók szoktak-e a családjukkal, barátaikkal kirándulni az erdőben, illetve állatkertet látogatni; és ha igen, azt milyen gyakorisággal teszik. A 2. ábrán összesítettem a 7. osztályosok e két kérdésre érkezett válaszait. A két végletet 4-4 fő jelölte be válaszként, fordított arányosság áll fenn köztük. Leolvasható, hogy ebben az osztályban az állatkerti látogatás népszerűbb, mint az erdei kirándulás, de a különbség elhanyagolható. 16 diák legalább ritkán, de járt erdei kirándulásokra, míg az állatkerti látogatásoknál 18 főről volt elmondható ugyanez.

2. ábra: Az erdei kirándulásokon és az állatkerti látogatásokon, mint szabadidős programokon való részvétel adatainak összehasonlítása az Istvánffy Miklós Általános Iskola 7.A osztályos tanulóinak körében.

Forrás: saját kutatás.

A 11. kérdésben a tanulók cirkusz-látogatási szokásait mértem fel, hat válaszlehetőséget adva. Az előző két kérdéshez képest azért adtam meg még egy válaszlehetőséget, illetve azért módosítottam a korábbi válaszlehetőségeken, mert egy cirkusz általában településről

településre vándorol, amely egy különleges helyzetet eredményez. A vidéki, főleg a falusi gyerekek számára a cirkuszba való eljutás különösen nehéz lehet a folyamatos helyváltoztatás miatt, emiatt az előadások sokszor csak évente néhány alkalommal érhetőek el számukra. A 7.A osztályban a 24 diák közül csak ketten húzták alá a nemleges választ, akik közül egyiküket nem érdekelte a cirkusz, így a jövőben sem akar majd elmenni. Mindenki más legalább egyszer volt már cirkuszban. Pontosan egyszer 5 fő, többször 13 fő, míg sokszor 4 fő látogatott meg cirkuszi előadásokat.

A 12. kérdésben a diákoknak a vadállatok azon tulajdonságait kellett felsorolniuk, amelyek elkülönítik őket a háziállatoktól. A tanulók általában 1-2 mondatban válaszoltak. A válaszadók kétharmada azt a különbséget emelte ki, hogy a háziállatok szelídebbek, mint a vadállatok, emiatt kevésbé jelentenek veszélyt az emberre nézve. Öten az eltérő életmód- és táplálékszerzési szokásokat is leírták. Egy diák azzal magyarázta meg a háziállatok szelídségének okát, hogy „*kevesebb bennük az állati ösztön*”.

A 13. kérdésben azt mértem fel, hogy mennyi diák mondana le az állatkerti és/vagy a cirkuszi látogatás élményéről, amennyiben a vadállatok visszatérhetnének a vadonba. 9 diák, az osztály 37,5%-a nem mondott volna le ezekről az élményekről. Közülük hárman indokolták meg, hogy miért döntöttek emellett: egyszerűen azért, mert szerettek ilyen helyekre járni, és szórakoztatónak találták az állatokat. 15 fő, az osztály 62,5%-a ezzel szemben szívesen lemondott volna e két intézmény látogatásáról. Változatos indoklásokat olvashattam, mindenki megindokolta a választ a 15 diák közül. Többen azzal érveltek, hogy a vadállatoknak az igazi otthonukban lenne a helyük, illetve, hogy a szabadságuk sokkal fontosabb, mint az emberek szórakoztatása.

A 14. kérdésben a cirkuszokra helyeztem a hangsúlyt, mert fel szerettem volna mérni, hogy a diákok empatikusan közelítenek-e az állatok ezen kiszolgáltatott csoportja felé. A kérdést, miszerint „*Helyénvaló-e, hogy a cirkuszban idomított állatokat tartanak és műsorokban szerepeltetik őket?*” három, előre megadott módon lehetett megválaszolni. Három tanuló helyesnek tartotta ezt a gyakorlatot, és az első válaszlehetőség betűjelét karikázta be. Az első lehetőség a következő volt: *Igen, mert szórakoztatják az embereket*. Tizenhat diák a második választ jelölte meg, mert nem tartották helyesnek, hogy az állatoknak olyan mutatóanyagokat kell csinálniuk, amik számukra nem természetesek. A c-jelű választ öten választották, amelyben kifejtették, hogy miért nem tartják elfogadhatónak az idomított állatok szerepeltetését. Volt, aki biztosra vette, hogy az állatok nagy fájdalmakat élnek át, míg más arra hívta fel a figyelmet, hogy ezek a vadállatok nem a természetes élőhelyükön élnek, emiatt nem érzik jól magukat.

Összességében az osztály 87,5%-a mondott volna le az állatkerti és/vagy a cirkuszi látogatásokról, amely egy pozitív képet ad a vadállatokhoz való hozzáállásukról.

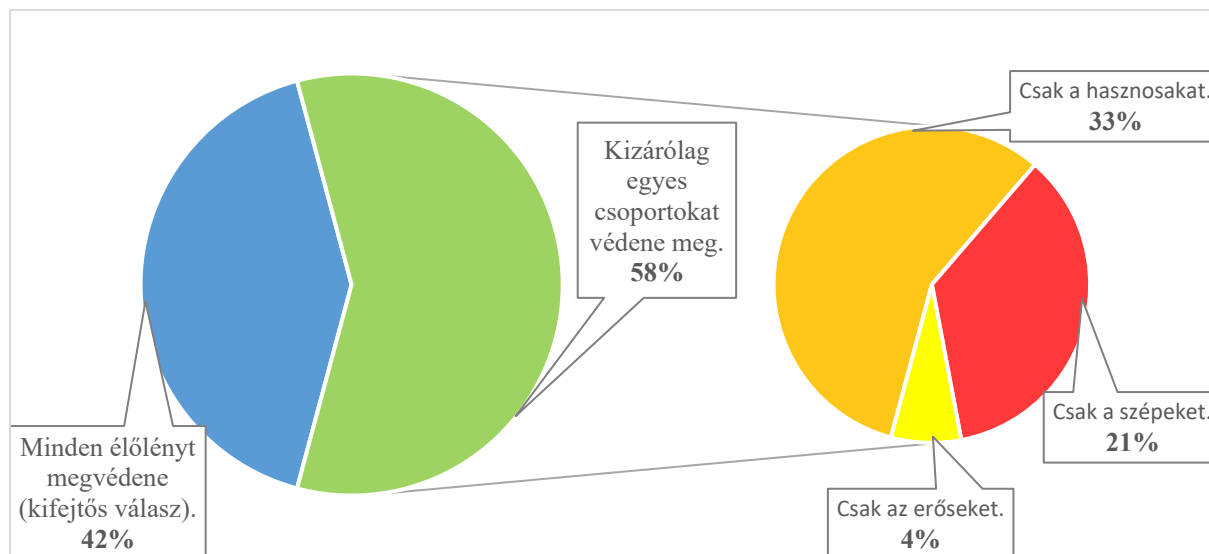
A 15. kérdésben a kifejezetten emberi gondozásra szoruló vadállatok helyes tartási módjairól kérdeztem meg a diákokat. Négy válaszlehetőség állt fenn. Egy-egy diák a cirkuszt és az állatkertet választotta, hárman pedig a saját otthonukat, ahol házikedvencként tarthatták volna az állatot. Eleinte meglepett, hogy milyen kevesen választották az állatkertet. Egy állatkertben, ha az megfelelően működik, az állatoknak nem kell más állatfajok támadásától tartaniuk, mert saját kifutó áll rendelkezésükre; folyamatos és kiszámítható élelemellátásban részesülnek, illetve szükség esetén orvosi ellátást is kapnak. 19 diák gondolta úgy, hogy egy védett terület a legmegfelelőbb hely egy emberi gondozásra szoruló vadfajnak. Ez a szám majdnem megegyezik az előző kérdésben kijött, azaz a nemleges válaszokra (b és c) kapott eredménnyel.

A 16. kérdésben az 5. kérdéshez hasonlóan három választ adhattak meg a tanulók, ám itt azokat a vad emlősállatokat kértem felsorolni, amelyeket a legkevésbé kedveltek. 13 kérdőívet nem tudtam kiértékelni, mert vagy nem válaszoltak rá a gyerekek, vagy háziállatokat neveztek meg, olykor ízeltlábúakat is. A maradék 11 kérdőívben az oroszlán, a tigris a vaddisznó szerepelt a legtöbbit. Az állatkerti-, és cirkuszi témakör lefedi a külföldön élő vad emlősöket is, ezért döntöttem úgy, hogy nem szűkítem le az állatok csoportját a hazai vad emlősfajokra. A 17. kérdésben, amelyben azt kérdeztem meg tőlük, hogy miért nem kedvelik a 16. kérdésnél felsorolt fajokat, a diákok a következőket sorolták fel: „ijesztő”, „túl hangos” és „kártékony”.

A 18. kérdés kapcsolódott a 15-hez, ugyanis az etikus tartásmóddal kapcsolatos. A kérdés a következőképpen szólt: *„Mit gondolsz, a vadállatoknak jobb biztonságban élni az ember alkotta létesítményekben, ha cserébe nem lehetnek szabadok?”* Az 1. válasz szerint, amelyet egyetlen diák jelölt be, a vadállatoknak jobb mesterséges környezetben élni, mert ott folyamatosan gondozzák őket, és nem kell tartaniuk a riválisoktól sem. Kilenc diák a 2. választ tartotta igaznak, mely szerint csak azoknak a vadállatoknak rosszabb az élete fogságban, amiket felnőtt korukban fogtak be, de azoknak már nem tűnik fel a különbség, amik fogságban születtek. A többiek, tizennégyen a 3. választ karikázták be, amely egyértelműen ellenzi az állatok fogságban tartását, még akkor is, ha a vadonban rövidebb lenne a várható élettartamuk.

A 19. kérdés vizsgálati csoportját kiterjesztettem, mert a következőképpen fogalmaztam: *„Szerinted kell-e védeni az élőlényeket?”*. Nyolc diák csak a hasznosakat, öten csak a szépeket, míg egy valaki csak az erős állatokat védte volna meg. A negyedik lehetőség, a „Mindet, mert...” volt, melyet tízen választottak. Hárman egyszerűen csak annyit írtak, hogy „minden

állat fontos és hasznos”. Kettő válaszukban arra hívták fel a figyelmet, hogy fontos megtartani az egyensúlyt a természetben, míg valaki más azt írta, hogy meg kell akadályozni a fajok gyorsuló kihalását. A 3. ábrán szemléltettem a 19. kérdésre érkezett válaszok százalékos megoszlását. Amint az leolvasható, a hetedikesek több, mint fele csak azokat az élőlényeket védene meg, amelyek valamilyen általa kedvelt tulajdonság birtokában vannak. A kis-kördiagrammban részleteztem annak a három pozitív tulajdonságnak a százalékos arányát, amelyek alapján a diákok szelektáltak a védelemre érdemes élőlények között.

3. ábra: A védelemre érdemesnek tartott élőlények csoportjai az Istvánffy Miklós Általános Iskola 7. A osztályában.

Forrás: saját kutatás.

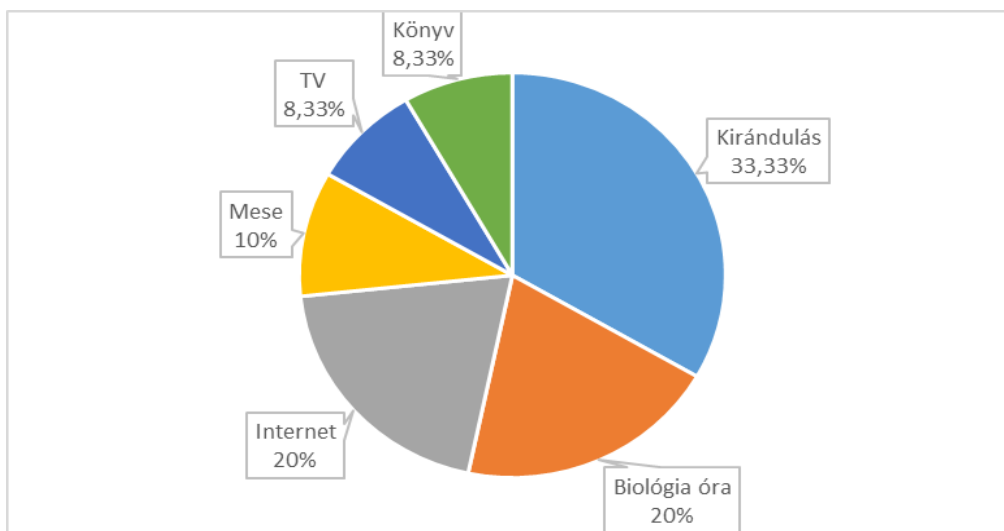
A 20. és a 21. kérdés a gyakorlati természetvédelemmel volt kapcsolatos. A 20. kérdésben megkérdeztem a diákoktól, hogy ők hogyan tudják megvédeni a természetet a mindennapok során. Négyen semmit sem írtak ide, a fennmaradó 20 válaszban pedig kivétel nélkül a szemetelés tilalmát említették meg a hetedikesek. Öten még hozzáfűzték, hogy nem bántják az állatokat. A szemetelés elhagyása nagyszerű dolog, ám elég általános is egyben. Három mondatnak elég helyet hagytam, még több ötletre lettem volna kíváncsi. A 21. kérdés arra vonatkozott, hogy a diákok szeretnék-e a jövőben vadállatokkal foglalkozni. Az osztály 1/3-a elutasító választ adott, míg fele bizonytalan volt. Négy lelkes diák a 3. választ jelölte meg, tehát ők a későbbiekben szívesen dolgoznának vadállatok közelségében.

4.1.2. Nyolcadik osztályosok eredményei

A következő osztály, amelynek eredményeit kiértékeltem, a 8. A osztály volt. 24-en jártak ebbe az osztályba, 14 fiú és 10 lány. A fiúk közül ötven 13, kilencen 14 évesek voltak. A lányoknál 3 főt tettek ki a 13 évesek, hét főt pedig a 14 évesek. 22 diák Szigetváron élt, míg két 14 éves lány faluban. Tízen panellakásban éltek, a többiek családi házban.

Egy fő kivételével mindenki a háziállatokat kedveli jobban a vadállatokkal szemben. Az egyes vadonélő emlősök népszerűségi sorrendje a következő: a rókát 18-szor, az őzet 15-ször és a farkast 13-szor jegyezték le a diákok, átfedés természetesen van. A külsejük, a termetük, illetve az erejük ragadta meg a figyelmüket. Népszerű választás volt továbbá a mezei nyúl, a mókus és a sün is, melyeket főként az „aranyos” jelzőkkel illették a nyolcadikosok. 21 diák találkozott már a lakóhelye környékén vadonélő emlősökkel, a fajlista átfedésben van az előbb felsorolt fajokkal.

A 7. kérdés így szólt: „Elsősorban honnan ismered a kedvenc vadonélő emlősállatot?” Négy diák válasza nem volt értékelhető. Mivel egyenként kellett válaszolni, húsz fővel és fejenként 3 aláhúzással számolva 60 adat született. A 4. ábrán mutattam be a 6 féle, 60 forrás-jelölés százalékos eloszlását. A kirándulás 33,33%-ot, azaz 1/3 részt; a biológia óra és az internet 20-20%-ot, a mese 10%-ot, a TV és a könyv 8,33-8,33%-ot tett ki. Amint az leolvasható, a diákok jelentős része nem digitális forrásokból, hanem szabadtéri programok és tanórák segítségével tájékozódott a vad emlősállatokról.

4. ábra: Az elsődleges források százalékos megoszlása, amelyekből az Istvánffy Miklós Általános Iskola 8.A osztálya tájékozódott a vad emlősállatokról.

Forrás: saját kutatás.

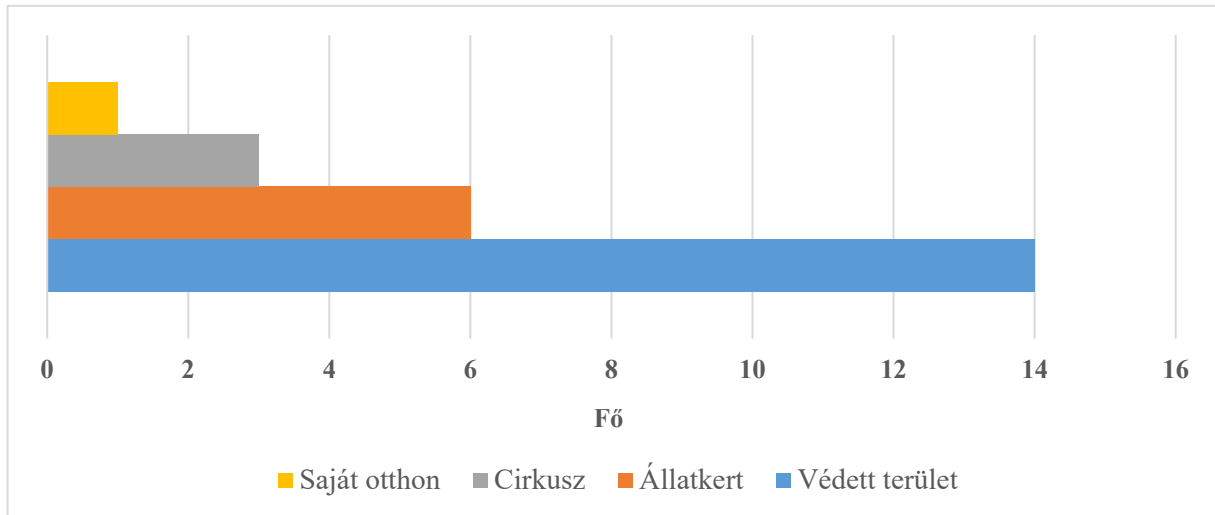
A 9. kérdésnél nyolcan húzták alá, hogy gyakran túráznak a szeretteikkel, négyen néha-néha mennek el. Hárman ritkán szoktak menni, hatan egyáltalán nem. Hárman csak egyszer voltak. A 10. kérdés elemzése után megállapíthattam, hogy két fő kivétellel már mindenki volt már állatkertben, bár négyen csak egyszer. Nyolcan ritkán mentek, heten néha, ketten pedig gyakran. Ami a cirkuszi előadásokat illeti a 11. kérdésben, két diáknak nem volt még alkalma részt venni ilyen, öt fő is csak egyszer volt. Szigetvár is megállója egy-egy vándorcirkusznak az év folyamán, így ez is közre játszhat abban, hogy tizenhárom diák már többször is ellátogatott a cirkuszba, négyen pedig sokszor.

A 12. kérdésre, amelyben a vadállatok és a háziállatok közötti különbségek felsorolása volt a feladat, általában több mondatos válaszok érkeztek. Hárman nem válaszoltak. A vadállatokat a következőképpen jellemezték a diákok: „*nincs gazdájuk, képesek az ember nélkül élni és táplálékot szerezni*”; „általában nehezebbek, nagyobb termetűek”; „*veszélyt jelentenek az emberre, ugyanakkor félnek is tőlünk*”; „*gyakran agresszívek*” és „*sokat vándorolnak*”. A tanulók a háziállatokat hűségesnek és barátságosnak vélték, akik emberi segítség nélkül nem maradnának életben a vadonban.

A 13. kérdésben azon gondolkodhattak el a diákok, hogy lemondanának-e a cirkuszok, illetve az állatkertek nyújtotta programokról, ha a vadállatok visszatérhetnének a vadonba? Négyen nem mondtak volna le ezekről az élményekről, mert ezeket jó alkalomnak tartották arra, hogy együtt legyenek a barátaikkal. Élőben érdekesebbnek tartották a vadállatokat, mint a TV-ben. Húszan viszont megsajnálják az állatokat, ők szívesen tartózkodtak volna az ilyen programoktól. Ezt a többség azzal indokolta meg, hogy nem helyes ketrecben tartani az állatokat, hiszen ott csak szenvednek, és a valódi helyük a természetben lenne. A vélemények nagyon hasonlóak voltak.

A 14. kérdés így szólt: „Helyénvaló-e, hogy a cirkuszban idomított állatokat tartanak és műsorokban szerepeltetik őket?” Ugyanaz a négy diák jelölte meg az első választ, akik nem mondanának le sem az állatkerti, sem a cirkuszi programokról sem a vadállatok szabadságáért cserébe. Az első választ jelölők egyet értettek abban, hogy helyénvaló a fenti gyakorlat, mert ezek az állatok szórakoztatják az embereket. Tizennégyen a második választ jelölték meg, ők nem tartották elfogadhatónak az állatok ilyen célú idomítását, mert ez nekik természetellenes. Hatan a „Nem, mert”, azaz a harmadik választ jelölték meg, s így szabadon kifejezhették gondolataikat. A tanulók azt bizonygatták, hogy a cirkuszokban az idomított állatokat rendszeresen kínozzák és megfélemlítik.

A 15. kérdésben megkérdeztem a tanulókat, hogy a védett terület, az állatkert, a cirkusz és a saját, otthoni tartásmód közül melyiket tartották a legjobbnak egy olyan vadállat számára, amelyik emberi gondozásra szorul. Tizennégyen a védett területet húzták alá, hatan az állatkertet, hárman a cirkuszt, egy valaki pedig a saját otthonát választotta. Az 5. ábrán szemléltettem a 15. kérdésre érkezett válaszok megoszlását. Az eredmény alapján megállapítottam, hogy az osztály jelentős része felismerte, hogy a tágasabb mozgástérrel rendelkező, természetes élőhelyén valószínűleg kevesebb zavaró hatás érne az állatot.

5. ábra: Az emberi gondozásra szoruló vadállatok ideális tartási módjainak megoszlása az Istvánffy Miklós Általános Iskola 8.A osztálya szerint.

Forrás: saját kutatás.

A 16. kérdésre, amelyben a legkevésbé szimpatikus vadfajokat kellett felsorolniuk, csak nyolc tanuló válaszolt érdemben, tehát legalább egy válasszal. A 17. kérdésben a megemlített fajok negatív tulajdonságait kértem leírni, tehát azokat az okokat, amiért ezek az állatok ellenszenvet váltottak ki a diákokból. A vaddisznó és az aranyakál az első és a második helyen váltakozva egyaránt hatszor szerepelt a felsorolásban, mert a válaszadók túl veszélyesnek tartották őket, míg a nyestet és a mezei pockot pedig kártékonynak. Van, aki a tigris nem kedvelte, mert egyszer megijedt tőle az állatkertben.

A 18. kérdésben arra kerestem a választ, hogy a diákok egyetértenek-e a fogságban tartás előnyeivel a vadállatok esetében. Négyen egyetértettek azzal, hogy - ha a szabadon engedés nem lehetséges - a vadállatoknak jobb biztonságban élniük az ember általi létesítményekben, mert az életük várhatóan hosszabb és kiegyensúlyozottabb lesz. Kilencen úgy vélték, hogy csak azoknak a vadaknak tűnik fel a különbség, amelyeket már felnőttként szakítottak ki a

természetes élőhelyükből. Tizenegy diák szerint a fogságban töltött, várható hosszabb élettartamnál értékesebb a rövidebb, de a szabadban töltött élet.

A 19. kérdésnél hatan csak a hasznos élőlényeket védenék meg, míg 18 diák mindet. A legtöbb nyolcadikos szerint azért kell megvédeni minden élőlényt, mert mindnek megvan a helye és a szerepe a természetben, a körforgásban. Az egyik 14 éves lány kihangsúlyozta, hogy az ember nem pusztíthat el csak azért egy fajt, mert nem kedveli azt.

A 20. kérdésben arról kérdeztem meg a nyolcadikosokat, hogy ők hogyan képesek megvédeni a természetet. Olyan válaszokat kaptam, mint: „nem szemetelek, amikor kirándulunk az erődben”, „nem ütöm le a bogarakat, hanem kiteszem őket a lakásból”, „téli magokkal etetjük a madarakat a kertünkben, nem kenyérrel”, „újrahasznosítjuk a műanyagokat” és „nem tépkedem a növények levelét”. Az ezt követő kérdésben tizenötten azt válaszolták, hogy a jövőben nem szeretnének olyan helyen dolgozni, ahol vadállatokkal foglalkozhatnának. Négyen egyelőre nem tudtak határozott választ adni a kérdésre, öten viszont elkötelezettek voltak amellest, hogy a későbbiekben állatkertekben és madármentő állomásokon dolgozzanak.

4.2. Pellérdi Általános Iskola

4.2.1. Nyolcadik osztályosok eredményei

A kérdőívet tíz, 8. osztályba járó diák töltötte ki, hat fiú és négy lány. Két fiú 13 éves volt, négy pedig 14. A lányok mindannyian 14 évesek voltak. Két fő élt Pécs-környéki faluban, nyolc fő pedig Pécsen. Hét diák családi házban, három panellakásban élt. Az osztály 60%-a a háziállatokat, 40%-a pedig a vadállatokat kedvelte jobban. Az osztály körében az őz és a róka volt a két legnépszerűbb állat 5-5 említéssel. Egyaránt háromszor szerepelt a fajok között a borz, a sün és egyszerű sakálként megnevezve az aranysakál is. A legtöbb, általuk kedvelt állatra az „aranyos” és a „szép” jelzőt használták a nyolcadikosok.

Egy tanuló a mesét tekintette annak az elsődleges forrásnak, amelyből a vad emlősállatokról tájékozódott, míg ketten az internetet, ketten a TV-t, szintén ketten a biológia órát, hárman pedig a kirándulást vélték annak. Egyik diák sem jelölte meg a könyvet forrásként, míg a digitális eszközök aránya 40% volt.

A lakóhelyük környékén 8 diák találkozott már vadonéló emlősökkel, leggyakrabban őzszel, vaddisznóval, rókával, keleti sünnel, nagy pelével és nyesttel. Két tanuló egyáltalán nem szokott kirándulni járni a családjával vagy a barátaival az erdőbe, ketten csak néha, hatan viszont gyakran szoktak elmenni. Ami az állatkerti látogatásokat illeti, négyen ritkán, négyen néha és

hármán gyakran szoktak járni. Cirkuszba még négy diák nem jutott el az osztályból, de hatan is csak egyszer voltak.

A 12. kérdésnél a diákok változatos dolgokat írtak le a vad- és a háziállatok közötti különbségekről, ám csak 1-2 mondatban válaszoltak. Volt, aki a vadállatokat azzal jellemezte, hogy félnek az embertől, mások az alkalmazkodási képességeiket dicsérték. A többség a háziállatokat a szelídséggel hozta összefüggésbe, bár a kitöltők között ez egy visszatérő válasz volt összességében.

Ami a 13. kérdést illeti, hét tanuló mondott volna le az állatkerti/cirkuszi élményről, ha azzal hozzájárulhatna a vadállatok szabadságához. Négyen közülük meg voltak róla győződve, hogy a vadállatok szenvednek a fogságban, és kegyetlenség ketrecben tartani őket. Egy diák azzal érvelt, hogy a vadonban nem bántják az állatokat, feltehetően az emberekre gondolt, mint bántalmazókra. Ez sajnos nem teljesen állta meg a helyét, mert rengeteg állat, például a CITES-listás fajok folyamatosan az orrvadászok fenyegetettségében élnek. Három diák viszont azért nem mondott volna le az állatkerti élményekről, mert sok állatfajjal csak az állatkertben tudtak találkozni, és nagyon sajnálnák, ha többet nem láthatnák ezeket.

A 14. kérdésben a cirkuszok állatműsorait egyöntetűen elítélte a nyolcadik osztály, mert a diákok nem tartották természetesnek a mutatványokat, amelyeket az állatoknak el kellett végezniük. Egy fő kiemelte, hogy sokszor még bántják is az állatokat, csak hogy rábírák az adott viselkedésre. A 15. kérdésben a helyes tartásmód kiválasztásánál a diákok fele-fele arányban foglaltak állást a védett területek és az állatkertek között. Ez a kérdés csak azokat a vadfajokat érintette, amelyek rászorultak a gondozásra.

A 16. és 17. kérdésnél meglepően kevés választ tudtam csak kiértékelni, mert heten üresen hagyták a pontozott vonalakat. Ezt azzal indokolták, hogy nincs olyan állat, amit ne szeretnének. Akik kitöltötték, főként a patkányt sorolták ide, és tisztátlansággal azonosították, ahogyan a házi egeret is. Bár ezeket a rágcsálókat háziállatként is lehet tartani és az ember lakta környezetben általában rengeteg található belőlük, nem lehet egy szinten említeni őket a hagyományos értelemben vett háziállatokkal, tehát elfogadtam a válaszokat.

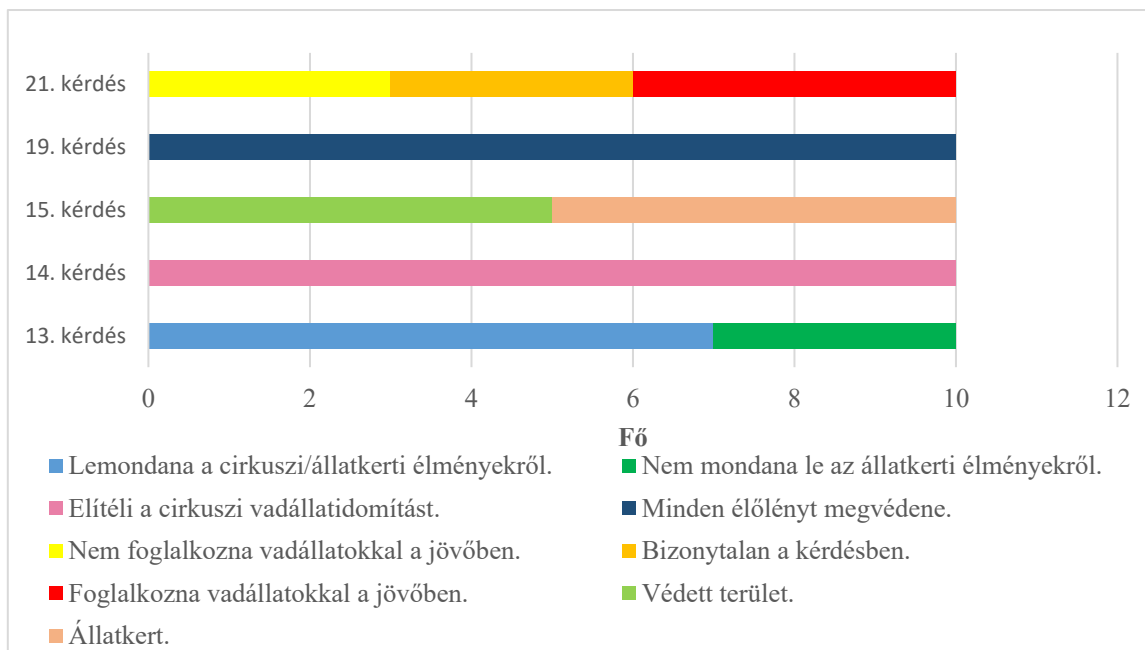
A 18. kérdésben csak minden ötödik tanuló választotta a 2. választ, míg nyolcan a 3. választ tartották helyesnek. A kérdés így szólt: *„Mit gondolsz, a vadállatoknak jobb biztonságban élni az ember alkotta létesítményekben, ha cserébe nem lehetnek szabadok?”* A 2. választ jelölők a fogságban született állatok esetében nem ítélték el teljesen a fogságban tartás gyakorlatát, hiszen ezeknek az egyedeknek nincs összehasonlítási alapjuk a kinti világról. Azzal viszont

egyértetettek, hogy a vadonban született állatnak nagy stresszel járhat a hirtelen élőhelyváltozás. A 3. választ jelölők szerint minden állatnak járna a szabad élet, még akkor is, ha a természetes élőhelyén rövidebb ideig élne.

A 19. kérdés megválaszolása során mindenki a negyedik, azaz a kifejtős opciót választotta. Az volt a kérdés, hogy „Kell-e védeni az élőlényeket?” Érdekes érvelések születtek amellet, hogy miért szükséges minden élőlényt megvédeni: „*az ember rengeteg kárt okoz*”, „*nem helyes lerombolni egy állat természetes élőhelyét*”, „*a többi élőlénynek is a Föld az egyetlen otthona és szükségünk van egymásra*”, „*önmagában minden élőlény értékkel bír*”, valamint, „*senki sem szeretne rabságban élni*”.

Ami a természetvédelem módszereit illette a 20. kérdésnél, a nyolcadikosok 1-2 mondatban válaszolva fejtették ki az ötleteiket. Nem szemetelnek, nem bántják az állatokat, még a legkisebbeket sem, és télen etetik a madarakat az otthonuk udvarában kihelyezett etetők segítségével. Hárman ugyan nem terveztek a jövőben vadállatokkal kapcsolatos munkát végezni, négyen már elhatározták, hogy igen. Ketten közülük már többször is voltak a Pécsi Állatkert által rendezett táborban. Hárman még bizonytalanok voltak a kérdést illetően. Összességében a Pellérdi Általános Iskola 8. A osztályát egy természetszerető közösségnek tartottam a példás hozzáállásuk, és az állatszeretetük miatt.

Az osztály eredményeinek összefoglalásként elkészítettem a 6. ábrát. Benne azokat a kérdéseket válogattam össze, amelyek a legtöbbet segítettek abban, hogy megismerjem a fiatal korosztály hozzáállását a vadonélő emlősökhöz, és az etikus állattartáshoz is. Az egyes diákok válaszai és a sávok határai átfedésben vannak egymással, például az a három diák, aki nem mondana le az állatkert-látogatás élményéről, a jövőben szívesen foglalkozna vadállatokkal. Leolvasható az ábráról, hogy mind a tíz tanuló elítélte a cirkuszi idomítást, illetve egyikük sem tett kivételt az élőlények között, és mindet megvédenék. Az osztály egyik fele a védett területeket, míg másik fele az állatkerteket vélte ideális tartási módnak egy olyan vadállat számára, amely emberi gondozásra szorulna. A jövőben ugyan csak négy diák szeretne vadállatokkal foglalkozni, ám egy ilyen kis létszámú, 10 fős osztálynál ez 40%-os arányt jelent.

6. ábra: Összefoglaló sávdigramm a kérdőív legfőbb, állatetikával foglalkozó kérdéseivel kapcsolatban a Pellérdi Általános Iskola 8. osztályában.

Forrás: saját kutatás.

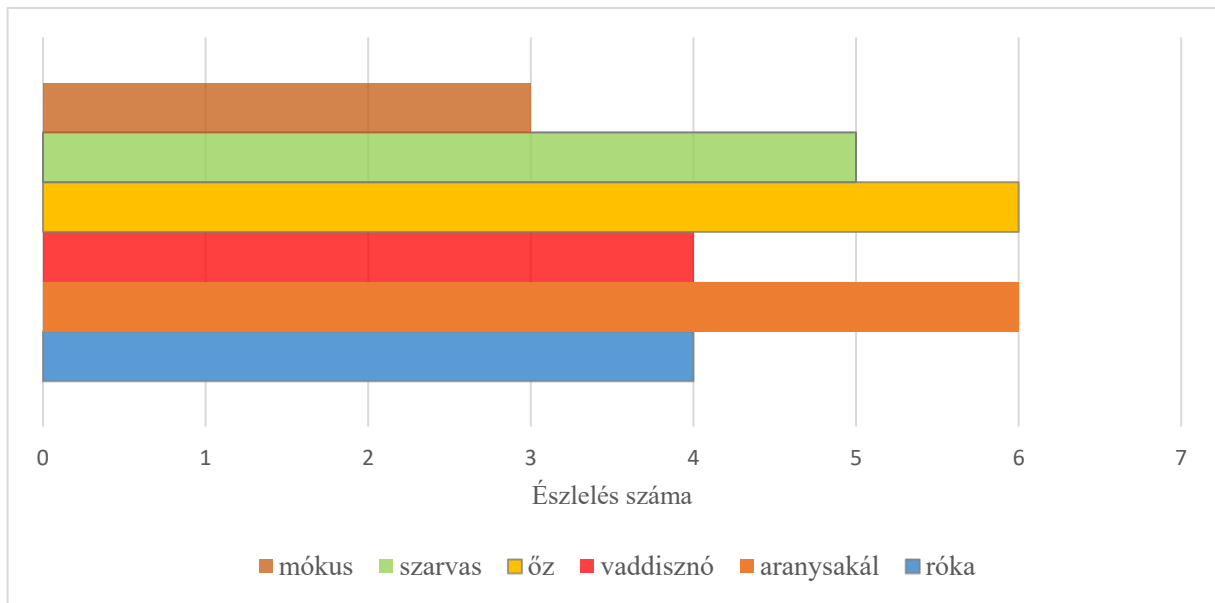
4.3. Arany János Általános Iskola

Ladon viszonylag kis létszámú az általános iskola, ezért nincsenek párhuzamosan futó osztályok. A 7. és a 8. osztály is 6-6 fővel tudott részt venni a kutatásomban.

4.3.1. Hetedik osztályosok eredményei

A 7. osztályba öt 12 éves lány és egy 13 éves fiú járt. Mindannyian falun éltek családi házban, és a háziállatokat részesítették előnyben a vadállatokkal szemben. Az 5. kérdésben mind a hat diák megemlítette a rókát, mint az egyik kedvenc vadon élő emlősét. 3-3 diák a mókust és a sünt is megjelölte. A róka esetében a ravaszságát méltatták, míg a mókust és a sünt aranyosnak találták. A rókát a „Vuk” című mesefilmből ismerte meg a többség.

A 7. kérdésben két fő kivétellel, akik az internetet húzták alá a válaszadásnál, a többiek a kirándulást jelölték meg annak az elsődleges forrásnak, ahonnan ismereteket szereztek a vad emlősállatokról. Mindenki csak egy szót húzott alá, egy sorban. A 8. kérdésre válaszolva, a háza környékén felbukkanó vad emlősállatok jelenléte senkinek sem volt szokatlan. Az 7. ábráról leolvasható, hogy a leggyakoribb fajokat mennyi diák észlelte már a lakóhelyénél. A legtöbbször az aranyosakál és az őz jelent meg előttük.

7. ábra: Az Arany János Általános Iskola 7. osztályos diákjai lakhelye környékén feltűnő vadfajok gyakoriságának összehasonlítása.

Forrás: saját kutatás.

A 9. kérdés így szólt: „Szoktatok-e a családotokkal, barátaitokkal kirándulni az erdőbe?” A hetedikesek közül négyen gyakran, ketten csak néha-néha járnak kirándulni az erdőbe a szeretteikkel. A következő két kérdés elemzése után megtudhattam, hogy állatkertet látogatni két lány szokott gyakran, hárman néha-néha, míg egy valaki csak ritkán. Cirkuszban négyen már több alkalommal is voltak, ketten pedig sokszor.

A 12. kérdésben azt szerettem volna felmérni, hogy a tanulók ismerik-e a vad- és a háziállatok közötti különbségeket. Felsorolták, hogy e két csoport élőhelye merőben más, ahogyan a viselkedésük is. A háziállatok szelídek és kedvelik az embereket, míg a vadállatok általában csak akkor merészkednek közel, ha betegek, például veszetek.

A 13. kérdésben négyen lemondtak volna az állatkerti és/vagy a cirkuszi élményekről, ha ezzel visszajuttathatnák az állatokat a vadonba. Ezt azzal indokolták, hogy a vadfajok a természetben boldogabbak lennének, és jobbat érdemelnek annál, minthogy fogságban tartásuk őket. Ketten ezzel szemben nem támogatták ezt az ötletet, mert ők nagyon szerettek állatkertbe járni a szüleikkel és a barátaikkal.

A 14. kérdésnél ugyanez a két diák választotta az 1. választ, egyetértettek tehát az idomított vadállatok szerepeltetésével addig, amíg az szórakoztatja az embereket. A többiek a 2. választ jelölték meg, elítélték a vadállatok idomítását. A hetedik osztály egyetértett abban, hogy a

gondozásra szoruló vadállatokat a védett területeken a legjobb tartani, megválaszolva ezzel a 15. kérdést.

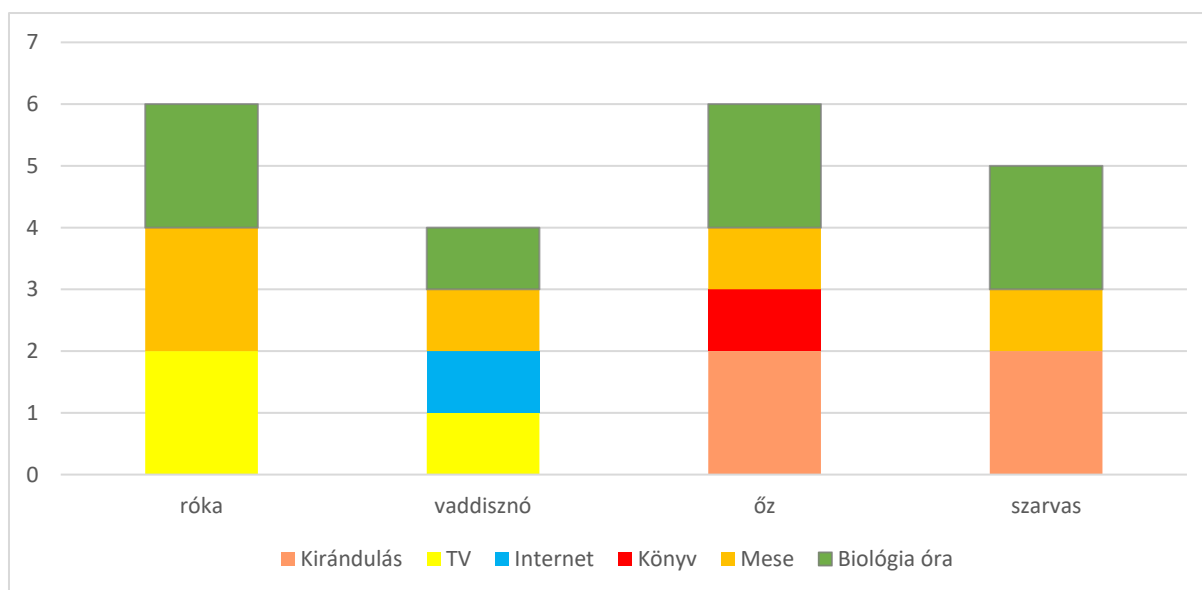
Hárman a farkast kedvelték a legkevésbé az általuk ismert vadonélő emlősök közül, mert ijesztőnek találták. Hasonló okok miatt ketten a barnamedvét sem kedvelték. A denevér is megemlítésre került, mert egy diák a vérszívással azonosította és félt tőle.

A 18. kérdésben azt mértem fel, hogy a tanulók szerint jobb-e fogságban élnie egy vadállatnak, hiszen, ideális esetben a szakszerű gondoskodás akár meg is hosszabbíthatja az életét. Ketten egyetértettek ezzel az állítással, és az első választ karikázták be, míg négyen a másodikat. Ők amellet foglaltak állást, hogy a mesterséges környezet nem tűnik fel egy, már fogságban született vadállat számára, csak az utólag befogott vadakat érinti rosszul a változás.

A 19. kérdéssel kapcsolatban a hetedikesek megosztóan gondolkodtak. Egy diák csak az erős, hárman csak a szép és ketten csak a hasznos élőlényeket védenék meg. A 20. kérdést megválaszolva, a természet védelme érdekében a hetedik osztály diákjai nem szemetelnek, szelektíven gyűjtenek, madáretetőket helyeznek ki, nem hangoskodnak az erdei kirándulásokon és nem bántják az állatokat semmilyen körülmények között. Az osztály egyik fele nem szeretne a jövőben a természetvédelmi szférában tevékenykedni, míg a másik fele, három lány már eldöntötte, hogy gyakran fog állatkertekben segédkezni idősebb korában.

4.3.2. Nyolcadik osztályosok eredményei

A 8. osztályban a létszám, és a nemek aránya ugyanaz volt, mint a hetedik osztályban, csak a diákok életkora változott meg. Az öt lánydiák közül hárman 13, ketten 14 évesek voltak, az egyetlen fiú pedig 14 éves volt. Mindannyian falun éltek családi házban. Négyen a háziállatokat, ketten a vadállatokat preferálták. A legnépszerűbb állatok az osztályukban a rókák, a vaddisznók, az őzek és a szarvasok voltak, utóbbit konkrét faj megnevezése nélkül írták le. Ezeket az állatokat érdekesnek és szépnek találták, valamint a lakóhelyük környékén is találtak már velük mindannyian. A 7. kérdéshez kapcsolódóan készítettem el az 8. ábrát. Az ábráról leolvasható, hogy a diákok pontosan melyik forrásokból tájékozódtak a kedvenc vad emlősállataikról. A legtöbben a kirándulást, a mesét és a biológia órát jelölték meg.

8. ábra: Az elsődleges tájékozódási források megoszlása az egyes vadfajok esetében az Arany János Általános Iskola 8. osztályában.

Forrás: saját kutatás.

Ami a szabadidős programokat illeti, a nyolcadikosok közül négyen gyakran, ketten csak néha jártak kirándulni az erdőbe a családjukkal, barátaikkal. Állatkertbe hárman jártak néha-néha, ketten csak ritkán. Egy diák csak egyszer volt állatkertben. A cirkusz-látogatási szokásokhoz kapcsolódóan, az osztály minden tagja különböző válaszokat húzott alá a hat lehetőség közül, tehát nagy különbségek vannak közöttük e téren. A „*Voltál-e már cirkuszban?*” kérdésre a hat válaszlehetőség a következő volt: Nem/Nem, de szeretnék/Nem, de nem szeretnék/Igen, egyszer/Igen, többször/Igen, sokszor.

A 12. kérdés így szólt: „*Mit gondolsz, mi különbözteti meg a vadállatokat a háziállatoktól?*” Volt, aki azt írta, hogy a háziállatok a munkára lettek kitenyésztve, más pedig azt válaszolta, hogy a vadállatok nem szerethetik úgy az embert, mint a háziállatok. Megint más azt hozta fel példának, hogy a vadállatok találékonyabbak, mert önállóan kell élniük a vadonban.

A kérdőív 13. kérdésében azt vizsgáltam, hogy a diákok hajlandóak lennének-e lemondani olyan szabadidős programokról, amelyekben fogvatartott vadállatok a főbb attrakciók (cirkusz, állatkert), hogy a vadállatok visszatérhessenek a vadonba. Ketten tartottak ki amellet, hogy nem mondanának le a cirkuszi látogatás élményéről, mert ilyenkor együtt lehetnek a családjukkal és a barátaikkal. Négyen ellenkező véleményen voltak, az egyik 13 éves diák például a következő indokkal állt elő: „*Az állatoknak, ugyanúgy, mint az embereknek, jár a szabadság, mert ők is érző lények*”. A 14. kérdésben a cirkuszi-vonalat vittem tovább, és

megkérdeztem a diákokat, hogy helyénvalónak találják-e, hogy a cirkuszokban idomított állatokat szerepeltetnek. A két, cirkuszt kedvelő diák az első választ jelölte be, tehát ők helyénvalónak tartották az idomítást a szórakoztatás érdekében. Hárman sajnálták a vadállatokat amiatt, hogy természetellenes viselkedésre kényszerítik őket az idomárok. Egy diák a kifejtős részben elítélte a cirkuszi állatok bántalmazását, és utalt az állatok folyamatos egyedüllétére is a ketrecükben, amely alatt valószínűleg a fajtársaktól való elszakadást értette.

A 15. kérdésnél ketten gondolták úgy, hogy az emberi segítségre szoruló vadállatoknak az otthonukban, házi kedvencüként lenne a legjobb helyük. Négyen a védett területet húzták alá. A 16. és a 17. kérdést illetően a ladi nyolcadik osztályban a legkevésbé kedvelt vadonélő emlősök listájában a nyest, a patkány és a házi egér szerepelt. Ezeket a fajokat kártevőnek tartották a tanulók, valamint irtóztak tőlük.

A 18. kérdés segítségével fel akartam mérni, hogy a diákok helyénvalónak találják-e azt, ha egy vadállatnak egy emberi létesítményben kell leélnie az életét. Négyen még a rövidebb várható élettartam ellenére is úgy vélték, hogy egy vadfaj számára az az előnyösebb, ha a természetben él. A szabad élet minden állatnak járna és nem helyes megfosztani őket ettől. Ketten viszont épp ellenkezőleg gondolkodtak, hiszen fogságban (ideális esetben) egy állatnak nem kell többé magáról gondoskodnia, így akár tovább is élhet.

Annál a kérdésnél, hogy „Szerinted kell-e védeni az élőlényeket?“, ketten úgy vélték, hogy csak a hasznos élőlényeket kell megvédeni, négyen pedig úgy, hogy mindet. A kifejtős válaszban volt, aki a tápláléklánc felépítésének törekenységére (növény-növényevő-ragadozó-lebontó) utalt, más valaki pedig az ember kiszolgáltatott helyzetére a növények és állatok nélkül. A harmadik válasz szerint gonosz dolog ok nélkül elpusztítani egy másik élőlényt, a negyedik szerint pedig minden élőlényt Isten alkotott, így nem szabad bántani őket.

A nyolcadikosok természetvédő-szokásait illetően egy érdekes válasszal találkoztam. Egyikük nem vásárolt pálmazsír és mandulatejet, mert kiállt a fák kivágása ellen. A többiek azzal segítettek a természetvédelem ügyén, hogy nem szemeteltek az erdőben, illetve nem zavarták meg a madarak költését.

Három diák, egy 14 és két 13 éves lány nem szeretett volna olyan munkát vállalni a jövőben, amely a vadállatok közelségével járt volna együtt. Két 14 éves és egy 13 éves tanuló pedig még bizonytalan volt a kérdést illetően.

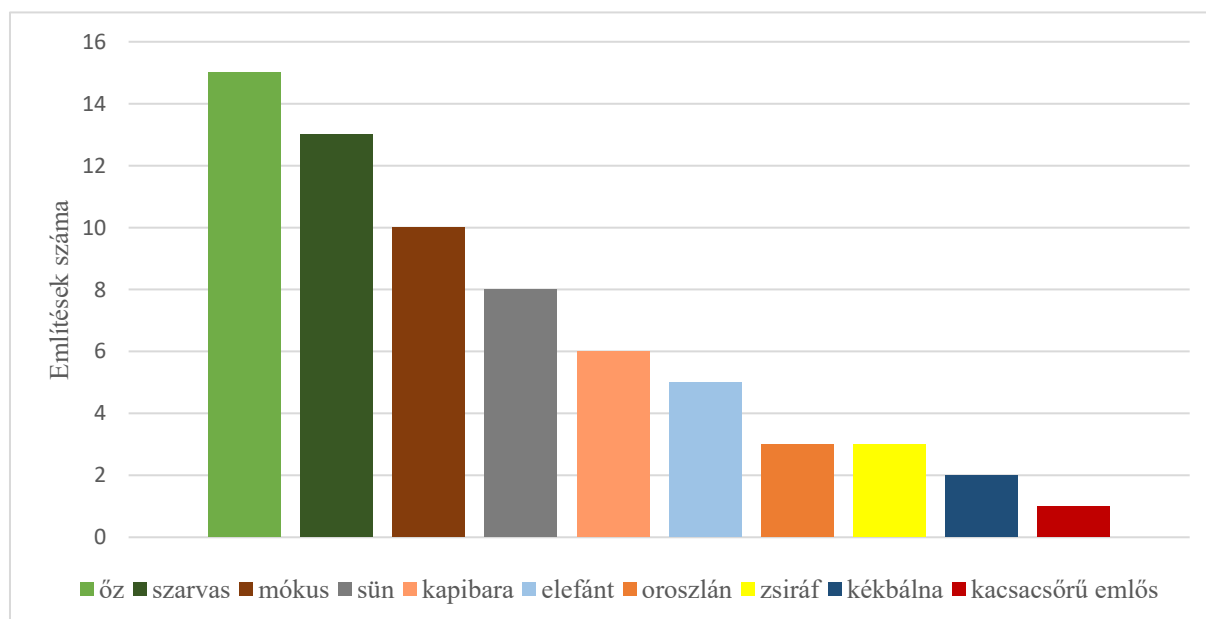
4.4. Lébényi Általános Iskola és AMI

A Lébényi Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola 58 diákja töltötte ki a kérdőívet a 7. és a 8. évfolyamon. Életkoruk 12 és 15 év között volt, mely némileg szélesebb távlatot adott a fiatal korosztály vadállatokkal való kapcsolatáról, mint az előző iskolák. A 7. évfolyammal kezdtem a kérdőívek kiértékelését.

4.4.1. Hetedik osztályosok eredményei

A 7. évfolyamra összesen 28 fő járt, fele-fele arányban a fiúk és a lányok. Életkorukat tekintve hatan 12 évesek, huszonketten pedig 13 évesek. A nemek aránya szintén feleződött mindkét életkornál. Tizennyolcan városban és tízen faluban éltek. Két városi diák társasházban lakott, mindenki más kertesházban.

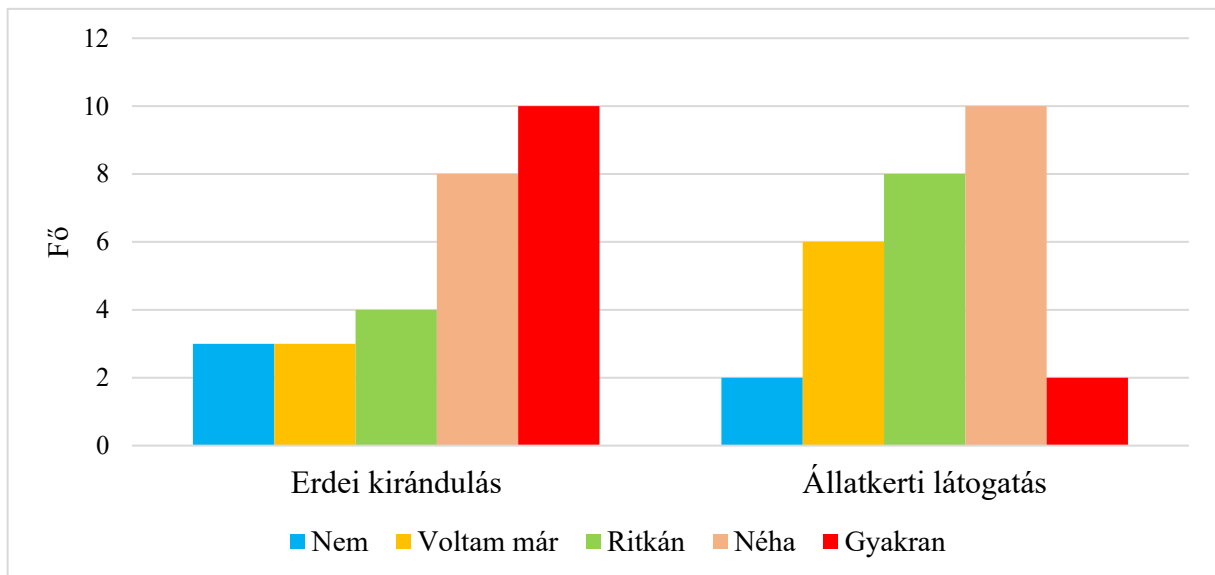
Mindössze két diák kedvelte jobban a vadállatokat, mint a háziasított állatokat. A leginkább kedvelt vad emlősállat az őz volt, melyet kecsessége és szelídsége miatt 15 tanuló jegyzett le. A szarvast, pontosítás nélkül 13-szor, a mókus tízszer, a sün nyolcszor, és meglepő módon a kapibara hatszor szerepelt az 5. kérdés alatti sorban. Ezeket az állatokat aranyosnak és viccesnek nevezték a diákok. Olyan afrikai állatok, mint az elefánt, az oroszlán és a zsiráf is feltűntek, ezeket főleg a mesék miatt kedvelték meg a diákok. Két különleges fajt is leírtak; a kacsacsőrű emlős az ellentmondásos kinézetével, a kékbálna pedig az óriási termetével keltette fel a diákok figyelmét. Az egyes fajok népszerűségét a 9. ábrán hasonlítottam össze.

9. ábra: Az egyes emlősállatok népszerűségének összehasonlítása a Lébényi Általános Iskola 7. évfolyamán.

Forrás: saját kutatás.

A 7. kérdésben az elsődleges tájékoztató források közül 35 jelölést kapott a kirándulás, 18 érkezett a TV-re, 13 az internetre, a mesére, a könyvre és a biológia órára pedig egyaránt 6. Az egzotikus emlősfajok esetében a TV és az internet, míg a hazai emlősfajoknál a kirándulás és a biológia óra volt az a forrás, amelyből a legtöbbet tájékoztak a diákok. 21 tanuló észlelt már vad emlősfajokat az otthona környékén, legtöbbször rókát, őzet, szarvast (nem részletezték, hogy melyik fajt), mókust, sünt, sőt, négyen még a hódot és nutriát is megemlítették. A 9. és a 10. kérdésre adott válaszok alapján készítettem el a 10. ábrát. Az erdei kirándulásokon, valamint az állatkerti látogatásokon való részvétel gyakoriságát hasonlítottam össze a hetedikesek körében. Ezek nem iskolai programok voltak, hanem szabadidős tevékenységek. Leolvasható, hogy a diákok gyakrabban mentek el kirándulni az erdőbe, mint az állatkertbe. Erdei kirándulásra kilencen vettek részt gyakran, ugyanennyien néha-néha, míg állatkertbe csak két diák járt gyakran, míg tízen néha.

10. ábra: Az erdei kirándulásokon és az állatkerti látogatásokon, mint szabadidős programokon való részvétel gyakoriságának összehasonlítása a Lébényi Általános Iskola és AMI 7. évfolyamán.

Forrás: saját kutatás.

A 11. kérdésben a cirkuszlátogatási szokások felmérése a következőképpen alakult: négyen még nem voltak cirkuszban, kilencen már voltak legalább egyszer, tizenegyen többször is, és négyen sokszor. A két véglet bírt a legkisebb értékkel, míg az adatsor középső tartományában helyezkedett el a diákok 71%-a (kerékítve).

A 12. kérdésre, melyben a diákoknak arra kellett válaszolniuk, hogy mi különbözteti meg a vadállatokat a háziállatoktól, hárman nem válaszoltak. Tízen egy, tizenötön két-háromsort írtak. Például, egy 13 diák szerint a két csoportot az különbözteti meg egymástól, hogy a vadállatok tartásához sokkal szigorúbb engedély kell, ha egyáltalán lehetséges megtartani őket.

Többeknél is olvastam, hogy a vadfajok általában betegséget hordoznak, mert a természetben nem oltja be őket senki. Általában véve a diákok önállóbbnak, találékonyabbnak és sokkal veszélyesebbnek tartották a vadakat. A háziállatokat ezzel szemben barátságosnak, hűségesnek és hasznosnak vélték, hiszen egyrészt hozzá vannak szokva az ember érintéséhez, másrészt pedig úgy szaporították őket, hogy megfeleljenek az ember elvárásainak.

A 13. kérdés a következőképpen szerepelt a kérdőívben: „*Lemondanál-e az élményről (állatkerti/ cirkuszi látogatás), hogy a vadállatok visszatérhessenek a vadonba?*”. A kérdés megosztotta az osztályt, ugyanis 13 diák nem mondott volna le ezekről az élményekről, míg 15 tanuló igen. Akik nem mondtak volna le az állatkert- és a cirkusz nyújtotta élményekről, azzal érveltek, hogy ezeken a helyeken nem felétlenül bántják az állatokat. Sőt, sok esetben jobban élnek az állatok ezekben az intézményekben, mint azt a természetben tennék. Több okot is felsorakoztattak, hogy ezt alátámasszák, mint például az illegális vadászatot, rivális fajok jelenlétét és a nehezebb táplálékszerzést. Akik a második választ jelölték meg, többnyire elítélték az állatok fogságban tartásának gyakorlatát, mert szerintük minden állatnak járna a szabadság, és az embereknek semmi hátrányuk nem származna abból, ha nem járnának többé ilyen helyekre. Ehhez kapcsolódóan a 14. kérdésben, amelyben a cirkuszi állatidomítás létjogosultságáról kérdeztem meg a tanulókat, csak hatan tartották helyesnek a vadállatok beidomítását, míg huszonkettő osztálytársuk ellenezte azt.

A 15. kérdésben a hetedikeseknek négy lehetséges tartásmód közül kellett kiválasztaniuk a vadállatok számára azt, amelyik a legjobb lenne számukra, ha valamilyen oknál fogva nem élhetnének tovább a természetben. Tizenkilencen választották ki a védett területet, négyen az állatkertet és öten a saját otthonukat.

A 16. kérdésnél, arra kértem a diákokat, hogy sorolják fel azt a három vadonélő emlősfajt amelyeket a legkevésbé kedveltek. 16 választ tudtam kiértékelni, 12 tanuló ugyanis üresen hagyta ezt a részt. Nyolcan bevallották, hogy az összes állatot szeretik, ezért hagyták üresen a sorokat. A leggyakrabban a nutria, a hód és a vakond szerepeltek a felsorolásban, 8-4-6 említéssel. Ezeket a fajokat kártevőnek, és kellemetlen kinézetűnek tartotta a többség. A vaddisznót, a farkast és medvét ijesztőnek és agresszívnek titulálták. Megjelent az emberszabásúak egy képviselője is, az orángután, melyet erőszakos természetűnek vélt az egyik tanuló.

A 18. kérdésnél a diákoknak a következő kérdésemre kellett elgondolkodniuk: „*Mit gondolsz, a vadállatoknak jobb biztonságban élni az ember alkotta létesítményekben, ha cserébe nem*

lehetnek szabadok?” Öt diák úgy vélte, hogy a vadállatoknak fogságban jobb életük van. Heten csak abban az esetben tartották negatívnak dolognak azt, ha egy vadállat fogságban él, ha az állatot már idősebb korában fogták be, míg tizenhatan teljes mértékben elítélték az állatok fogságban tartását.

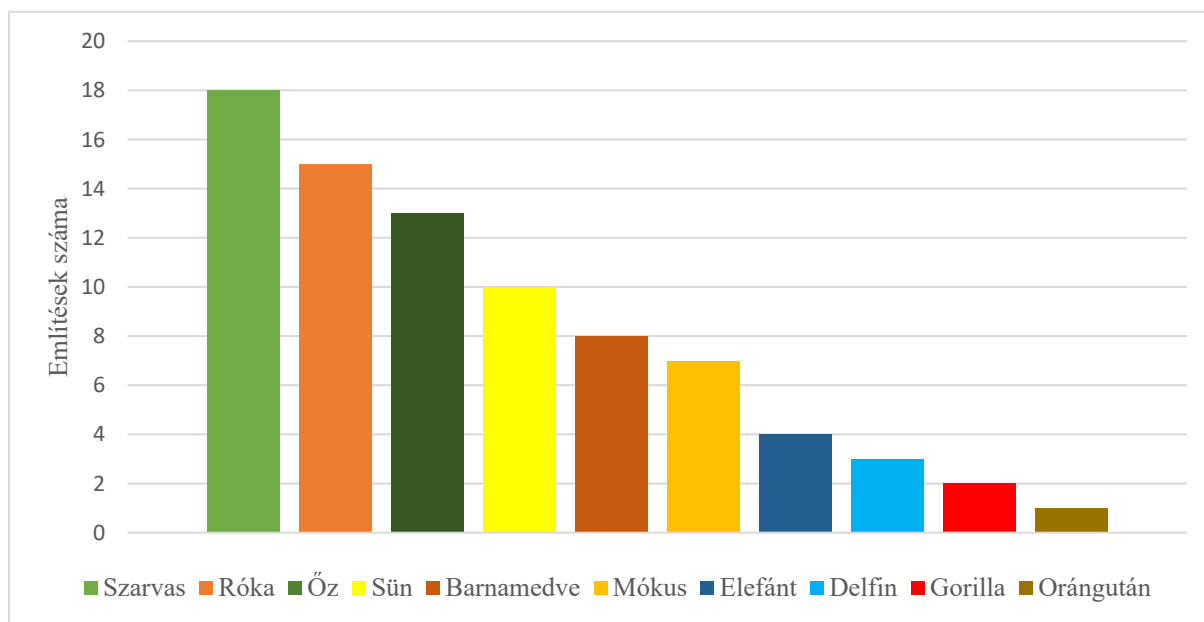
A 19. kérdésnél, amelyik az élőlények védelmének szükségességéről kérdezte a kitöltőket, heten csak a hasznos, négyen csak a szép és ketten csak az erős élőlényeket védték volna meg. Tizenöt hetedikes döntött a negyedik opció mellett, amelyben a „Mindet, mert” mondatkezdés után a diákok kifejthették a véleményüket. A többség az állatok védelmére helyezte a hangsúlyt, egyenjogúnak nevezve őket. A kitöltők írtak még a tápláléklánc szerepéről a természet körforgásában, és az ember kiszolgáltatott helyzetéről is más élőlények nélkül.

A 20. kérdésben azt kérdeztem meg a diákoktól, hogy ők hogyan tudják védeni a természetet. Négyen üresen hagyták a sorokat. Tizenketten csak annyit fűztek hozzá a témához, hogy nem szemetelnek. A többi válaszban az alábbi ötleteket olvashattam: *„gyalog járok iskolába”, „téli etetem a madarakat”, „nem használok rovarölőspray-t”, „nem etetem olyannal az állatokat, ami emberi étel”* és *„nem taposok rá a növényekre, inkább öntözöm őket”*. Húszan bizonytalanok voltak abban, hogy a jövőben szeretnének-e menhelyeken vagy állatkertekben dolgozni, négyen viszont egyáltalán nem szerettek volna. Négyen igennel válaszoltak, amit ketten azzal indokoltak, hogy a vadállatoknak is szükségük van a gondoskodásra. Egy másik válaszadó számára nagyon érdekesek voltak az állatkerti állatok, ezért a jövőben szeretne velük lenni nap, mint nap.

4.4.2. Nyolcadik osztályosok eredményei

Az Lébényi Általános Iskola és AMI nyolcadik évfolyamára harminc diák járt, kilenc lány, és huszonegy fiú. A lányok közül nyolcan 14 évesek voltak, míg egy valaki már betöltötte a 15-öt. A fiúk közül ketten 15 évesek, tizenkilencen pedig 14 évesek voltak. Húszan városban, tízen faluban laktak. Panelban csak egy fő élt, mindenki más családi házban lakott.

A 4. kérdésben 27 diák a háziállatokat húzta alá, a vadállatokat csak minden harmadik tanuló kedvelte jobban. Továbbra is az őz, a róka és a szarvas voltak a legnépszerűbb vad emlősfajok. Néhány érdekes faj is csatlakozott a listához, ilyen volt a fehér tigris, amely alatt a bengáli tigris egyik színváltozatát érthette a tanuló. A nagymacska gyorsasága, és szép bundája tetszett neki a legjobban. A delfint és az elefántot okosnak, az orángutánt szórakoztatónak, a gorillát pedig ügyesnek tartották a diákok. Az előző osztálynál a kékbálna, itt pedig a delfin jelent meg a felsorolásban, mint vízi életmódot folytató emlős. Huszonhatan találkoztak már vadon élő emlősökkel lakóhelyük közelében, mint például őzzel, vaddisznóval, gímszarvassal, mókussal, nyesttel, hóddal, nutriával és mezei nyúlal. A 11. ábrán mutattam be az egyes vadfajok népszerűségi sorrendjét. Leolvasható, hogy elsősorban a hazánkban is honos állatfajokat kedvelték a diákok, mint például az őzet és rókát. A Magyarországon nem honos emlősfajokat sokkal kevesebben említették meg, például a delfint csak három, az orángutánt pedig csak egy tanuló jegyezte le.

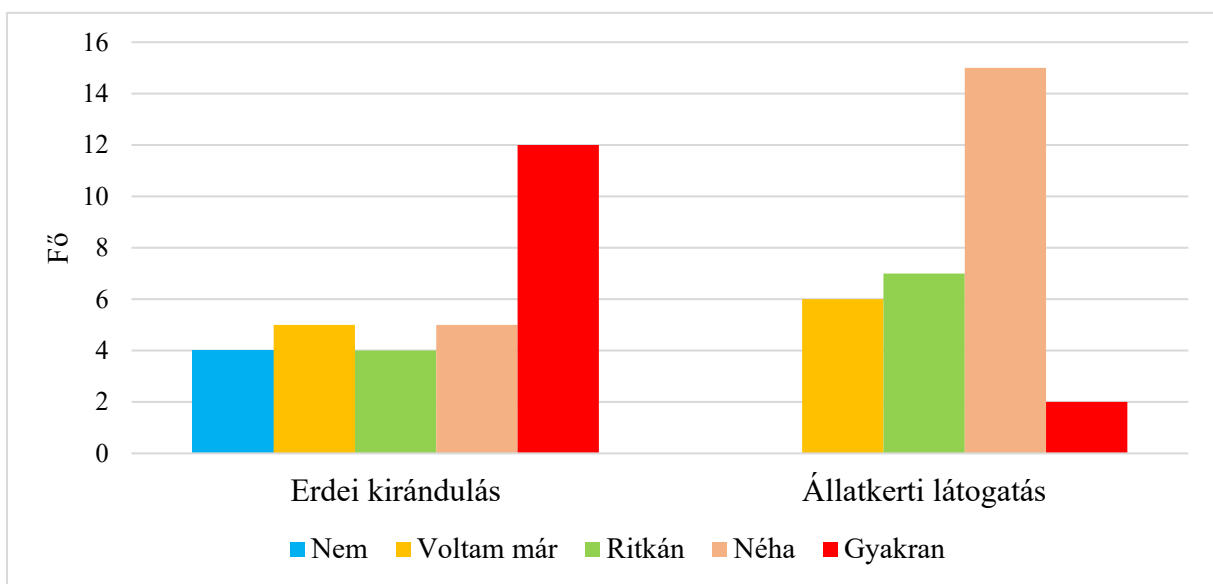
11. ábra: Az egyes emlősállatok népszerűségének összehasonlítása a Lébényi Általános Iskola 8. évfolyamán.

Forrás: saját kutatás.

A harminc nyolcadikos összesen 90-szer jelölte be a hat forrás valamelyikét. A hetedik évfolyammal ellentétben a nyolcadikban a vadállatok, és a természet megismerésében nagyobb szerepet töltenek be a digitális eszközök. A TV-t 26, az internetet 21 alkalommal húzták alá a diákok. Mint gyakorlati forrást, a kirándulást 22-szer húzták alá. A megmaradt három forrás

együttesen tette ki az internet értékét, a biológia óra tizenkettő, a mese hat, a könyv pedig háromszor szerepelt.

Az 12. ábrában hasonlítottam össze az erdei kirándulások és az állatkerti látogatások rendszerességét a nyolcadik évfolyamon. Amint az leolvasható, erdei kirándulásokra gyakrabban jártak a tanulók, mint állatkertekbe. A két részdiagramm legmagasabb értékét, a 15-öt azonban azok a diákok adták, akik néha jártak állatkertbe. Állatkertben minden diák volt legalább egyszer, míg erdei kirándulásokon négyen nem. A 9. és a 10. kérdések, amelyek elemzése alapján készült az ábra, mind az erdei kirándulást, mind az állatkerti látogatást családi programokként kezelték.

12. ábra: Az erdei kirándulásokon és az állatkerti látogatásokon, mint szabadidős programokon való részvétel adatainak összehasonlítása a Lébényi Általános Iskola és AMI 8. évfolyamán.

Forrás: saját kutatás.

A „Voltál-e már cirkuszban?” című kérdésre tizenkét diák válaszolta azt, hogy sokszor volt már, míg négyen többször és tizennégyen csak egyszer voltak.

A vadállatok és a háziállatok összehasonlításáról szóló részt öten üresen hagyták. Tizenketten abban vélték felfedezni a különbséget a házi- és vadállatok között, hogy előbbiek szelídek, engedelmesek, és sokkal könnyebb őket tanítani, mint vad társaikat. A vadállatok ugyan félénkebbek, de sarokba szorítva veszélyesek válnak az emberre nézve, gyakrabban agresszívek.

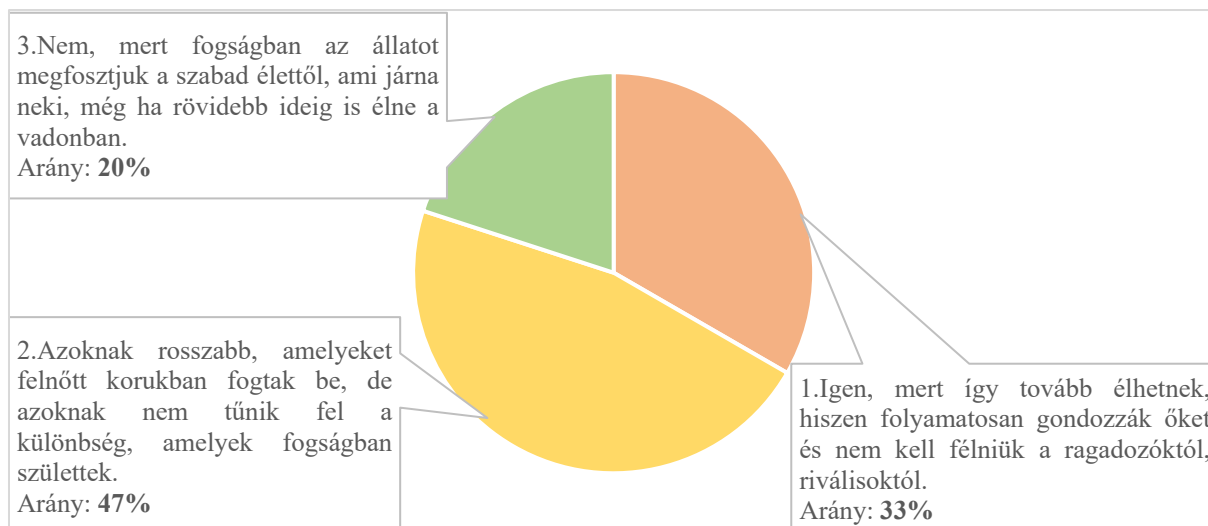
A 13. kérdésben arra voltam kíváncsi, hogy a tanulók lemondanának-e mind a cirkuszi, mind az állatkerti programokról, ha ezzel garantálható lenne a vadállatok visszatérése a természetes

élőhelyükre. 14 tanuló nem mondott volna le ezekről az élményekről. Többen azzal érveltek közülük, hogy a fogságban született állatok már nem maradnának élve a vadonban, mert nem tudnának alkalmazkodni a kinti élethez. Nyolcan nagyon fontosnak tartották az állatkertet és a cirkuszt, mert máshol nem láthatnának élőben messzi földrészekről származó állatfajokat. 16 diák ezzel szemben vélhetően átértékelte magában a vadállatok fogságban tartásának erkölcsi vonzatát, mert ők szívesen lemondtak volna ezekről az élményekről.

A 14. kérdés megosztó volt az évfolyamon belül. Azt szerettem volna felmérni a diákok körében, hogy helyeslik-e a cirkuszokban folyó vadállatidomítást. Heten helyesnek tartották, amíg a műsorszámok szórakoztatják az embereket. Huszonhárman nem támogatták az idomítás gyakorlatát, közülük heten indokolták meg választásukat a harmadik opció bejelölésével. Összefoglalva gondolataikat, elítélendőnek tartották az állatok erőszakos kényszerítését bármilyen dologra. Kiemelném ezt az indoklást: *„Nem tudnám úgy jól érezni magam, hogy közben tudom, hogy az állatok boldogabbak lennének máshol.”*

A 15. kérdés így szólt: *„Az alábbi tartási módok közül szerinted melyik az, amelyik a legjobb lenne egy olyan vadállat számára, amely emberi gondozásra szorul?”* Az osztály 50%-a a védett területeket, 30%-a az állatkerteket, 10-10%-a pedig a cirkuszokat, illetve az otthoni tartást vélte a legmegfelelőbb módnak. A legkevésbé kedvelt vad emlősfajokról szóló részt a 16. kérdésnél a diákok kétharmada töltötte ki. Leggyakrabban a nyest, a vaddisznó és a borz szerepelt a listában, a hazánkban nem honos fajok közül pedig a tigris, az oroszlán és a hiéna került említésre. Az előbbi csoport tagjait főként a „*kártevő*” és a „*nem szép*” jelzőkkel illették, a nagymacskákat azért nem kedvelték, mert bántják a gyenge állatokat, míg a hiénát az „*ijesztő nevetése*” miatt ítélték el a diákok.

A 18. kérdés tulajdonképpen a kiszolgáltatott helyzetű vadállatok feletti döntéshozatal súlyáról szólt, hasonlóan a 13. és 14. kérdéshez. A három válaszlehetőség közül mindegyik tartalmaz valamilyen mértékű megalkuvást a kialakult helyzetre tekintettel. Idézve: *„Mit gondolsz, a vadállatoknak jobb biztonságban élni az ember alkotta létesítményekben, ha cserébe nem lehetnek szabadok?”* A válaszok megoszlását a 6. ábrán szemléltettem. Az első választ bekarikázó tíz diák szerint a hosszú és nyugodt élet biztosítása előnyösebb a vadállatok számára, ezzel szemben a harmadik választ bejelölő hat tanuló a szabadságban látta meg az igazi értéket. A második válasz közelebb áll a valósághoz abban az értelemben véve, hogy tapasztalat hiányában a vadállatok nem képesek vizionálni a számukra ideális élőhelyet, épp ettől hárul a felelősség az emberekre. A 13. ábrán lévő kördiagrammban összesítettem a 18. kérdésre kapott válaszokat a könnyebb áttekinthetőség kedvéért.

13. ábra: A 18. kérdésre adott válaszok százalékos aránya a Lébényi Általános Iskola és AMI 8. évfolyamán.

Forrás: saját kutatás.

A 19. kérdésben megtudakoltam a diákoktól, hogy szerintük kell-e védeni az élőlényeket. A sarkalatos válaszokkal azt szerettem volna elérni, hogy komolyabban gondolkodjanak el azon, hogy mit jelent egy élőlény önnön értéke. Huszonkettő diák minden élőlényt megvédett volna, míg hatan csak a hasznosakat, ketten pedig csak a szépeket. Akik minden élőlényt megvédték volna, megindokolhatták válaszukat. Rendszeresen szerepeltek a „megérdemli” és a „joga van” szavak, szinte kizárólag magukban. E két indok ugyan kedves szándékot tükrözött, ám tulajdonképpen emberek által létrehozott, elvont gondolati fogalmak, nem pedig biológiailag igazolható tények. „Valaminek valamire érdemesnek lennie” pedig erősen függ az ember aktuális érdekeitől. Nyolcan különböző, ökológiával kapcsolatos indokokkal álltak elő, mint például azzal, hogy meg kell őrizni a táplálékláncok egyensúlyát.

Ami 20. kérdést és a gyakorlati természetvédelmet illeti, a nyolcadikosok madáretetőik kihelyezésével, alkalmankénti szemétszedéssel, virágültetéssel- és öntözéssel, valamint fák ültetésével járultak hozzá az egészségesebb környezethez. A 21. kérdésben azt mértem fel, hogy a tanulók szerettek volna-e vadállatokkal foglalkozni a későbbiekben, például önkéntes munka keretében. Ketten nemzeti parkokban szerettek volna elhelyezkedni, őket a madarak érdekelték leginkább. Tizenhatan nem szerettek volna vadállatokkal foglalkozni idősebb korukban, tizenketten pedig még bizonytalanok voltak e kérdésben.

5. Következtetések és javaslatok

- Az első célkitűzésem az volt, hogy megismerjem, hogy a diákok mely tulajdonságaik alapján ítélik meg az élőlényeket. Arra válaszolva, hogy miért kedvelnek egy emlősfajt, a hetedikesek és a nyolcadikosok gyakran olyan tulajdonságokat soroltak fel, amelyek főleg az állat küllemével voltak kapcsolatosak. A hetedikeseknél olykor megfigyelhető volt, hogy a kedvenc állataikat mesehősök tulajdonságaival ruházták fel. A legkedveltebb állatfajok a szarvasfélék közül kerültek ki, mint például az őz és - sok esetben konkrét faj megnevezése nélkül - a „szarvas”. A ragadozók közül a róka, a rágcsálók közül a mókus, a rovarévők közül pedig a sün volt igazán népszerű. Ami a fajok élőhelyét illeti, a legtöbb erdőben élt. Repülő vagy vízi életmódot folytató emlős csak ritkán került megemlítésre.
- Ami a negatív tulajdonságokat illette, főleg az egérfélék váltottak ki ellenszenvet a diákokból, mert ezeket a fajokat betegégek terjesztésével és kártékonyssággal hozták összefüggésbe.
- Az általános természetvédelemhez kapcsolódóan a nyolcadikosok többsége minden élőlényt megvédett volna. Általában 1-2 mondatos válaszokkal érveltek. A hetedikeseknél gyakrabban fordult elő, hogy csak egy bizonyos tulajdonság meglétekor tartották védelemre érdemesnek az élőlényeket. Mindebből azt vontam le, hogy a hetedikesek általában még nem tudtak éles határt húzni a saját érzelmeik és egy adott élőlény objektív értéke között.
- A források elemzése után megállapítottam, hogy a diákok főként kirándulások alkalmával, illetve olyan digitális eszközök, mint a TV és az internet használatával tájékozódtak a vadonélő emlősállatokról. A könyv (elsősorban ismeretterjesztő könyv) használatának aránya volt a legkisebb. Ebből arra következtettem, hogy az okos eszközök már általános iskolás korban elkezdtek háttérbe szorítani a papíralapú, hagyományosnak tekinthető forrásokat. Pozitív eredménynek tartom, hogy a válaszok alapján a kirándulások ismeretbővítő szerepének még mindig van jelentősége a környezeti neveléssel kapcsolatban.
- Az állatkerti látogatások és az erdei kirándulások gyakorisága között nem volt nagy különbség az egyes osztályok között. Erdei kirándulásokon általában többen vettek részt gyakran, mint néha. Amennyiben egy tanuló legalább „néha”, de eljutott ezekre a programokra, akkor véleményem szerint az otthoni környezete fontosnak tartotta a természet, valamint az állatok közelségét. Cirkuszokban a tanulók többsége többször is volt már, bár azt nem kértem részletezni, hogy pontosan hányszor.

- További célkitűzésem volt, hogy megismerjem a fiatal korosztály fogvatartott vadállatokról kialakult véleményét. A hetedikes tanulók közül 24-en nem mondtak volna le az állatkerti és/vagy a cirkuszi élményekről, míg 34-en igen. 11 diák tartotta helyesnek a cirkuszokban zajló vadállatidomítás gyakorlatát, amíg az szórakoztatja az embereket, míg 47-en ellenkező véleményen voltak ezzel kapcsolatban. A nyolcadikos diákok közül 23-an tartották ki a cirkuszok és állatkertek látogatása mellett, 47-en azonban önként lemondtak volna ezekről a programokról, ha a vadállatok visszajuthattak volna a vadonba. 13 tanuló tartotta helyesnek a cirkuszi vadállatidomítást, 57-en azonban az állatok jóléte mellett álltak ki. Megállapítható, hogy az összlétszámhoz viszonyítva mindkét évfolyamon a diákok 4/5-e elítélte a cirkuszokat, legalábbis a vadállatokhoz köthető mutatványokat mindenképpen. Nem állíthatom, hogy az összes cirkuszban bántják az állatokat, ám úgy gondolom, hogy a cirkuszi mutatványok többsége természetellenes viselkedést vár el egy vadállattól. Úgy gondolom, hogy azok a tanulók, akik elítélték a vadállatok idomítását, felül tudnak kerekedni a saját, szórakozás iránti kedvükön, és képesek arra, hogy empátiát mutassanak a náluk kiszolgáltatottabbak felé.
- A kérdőív 20. kérdésében sikerült felmérnem a kitöltők azon szokásait, amelyekkel a hétköznapiakban védtek a természetet. A szokásokat illetően nem fedeztem fel nagy különbségeket a két évfolyam között. A hetedikesek összességében kevesebbféle módszert soroltak fel, és főleg általánosabb dolgokat, mint például azt, hogy nem szemeteltek és, hogy nem bántották ok nélkül az állatokat. A nyolcadikosok gyakran bővítették ki a módszereiket konkrét csoportok védelmére is, mint például a madarak etetésére telente és a növények megóvására. A válaszokból azt a következtetést vontam le, hogy a tanulók jelentős része még felületes ismeretekkel rendelkezett a természetvédelemről, bár egyáltalán nem tartottam aggasztónak a helyzetet, hiszen még sok idejük van a fejlődésre. Valamint, ha az iskola és a családtagok nem fordítanak elég figyelmet a környezeti nevelésre, nem várható el, hogy egy ilyen korú diák részletes ismeretekkel rendelkezzen.
- A hetedikesek 58-an voltak. A diákok 26%-a nem szeretett volna a jövőben vadállatokkal foglalkozni, 55%-a még nem tudott határozottan igennel vagy nemmel felelni, 19%-a pedig szívesen dolgozott volna ennek az állatcsoportnak a közelében. A nyolcadikosok 70-en voltak. A válaszadók 53%-a elutasító választ adott, 31%-a bizonytalan volt, csak 14%-a felelt igennel. Megállapítható, hogy a hetedikesek több határozatlan választ adtak a nyolcadikosoknál. A két évfolyamon szinte azonos volt azoknak a diákoknak az aránya, akik idősebb korukban vadállatokkal szerettek volna foglalkozni. Körülbelül 15-20% körüli arányra számítottam, hiszen a pályaválasztáskor a természetvédelem általában nem tartozik

a legnépszerűbb irányok közé. Az állatkert, mint későbbi munkahely, kifejezetten szimpatikus volt az igennel válaszolók körében.

A javaslattételeimet pontokba rendezve mutatom be.

- Az első javaslatom szerint a diákok hasonlítsák össze az állatkerti és a cirkuszi állattartás pozitív és negatív oldalát egy projektóra keretében. Alkothatnak csoportokat is a munka során. E gyakorlat célja az, hogy átfogó képet kapjanak a fogvatartott állatok életéről.
- A biológia óra keretén belül a pedagógusok fordítsanak nagyobb figyelmet arra, hogy megismertessék a diákokat a gyakorlati természetvédelem módszereivel, a növényeket, a gombákat és az állatokat véve főbb csoportokként.
- Ha az osztálykirándulások alkalmával olyan helyre terveznek ellátogatni, ahol állatokkal is találkoznak, a diákok próbáljanak meg teljesen az élményre figyelni, elektromos eszközök használata nélkül. Ez vonatkozik a kirándulásokra, és minden hasonló programra is.
- Az állatkertek, nemzeti parkok, civil állatvédő szervezetek megbízottjai gyakrabban látogassanak el a hetedikesekhez, hogy a diákoknak legyen elég idejük átgondolni a pályaválasztást.

6. Összefoglalás

Szakedolgozatomban a fiatal korosztály vadon élő emlősállatokkal való kapcsolatát vizsgáltam. A Pécsi Állatkertben eltöltött munka, illetve szabadidős programok során megismerkedtem az állatkerti pedagógiával, melyet érdekesnek találtam, és úgy éreztem, hogy ez a téma állt hozzá a legközelebb. A fő célkitűzésem az volt, hogy átfogó képet kapjak a fiatal korosztály vadon élő emlősállatokhoz való hozzáállásáról, mint például arról, hogy mely tulajdonságaik alapján ítélik meg őket elsősorban, mely forrásokból tájékozódnak róluk és helyesnek tartják-e, ha fogságban tartják őket. Vizsgálatom kiterjedt a természet védelmére is.

A szakirodalmi áttekintés első fejezetében bemutattam a hazai környezeti nevelés történetét a 20. század elejétől napjainkig. A kutatásom egyik részterülete a fogságban tartott vadállatok helyzetéről szólt. Két intézményt emeltem ki, amely vadállatok gondozásával és bemutatásával foglalkozik, az állatkertet és a cirkuszt. Az állatkertekről szóló fejezetben az állatvédelem fejlődéséről, az állatkertek kialakulásának történetéről és a hazai zoopedagógia helyzetéről írtam. A cirkuszokról szóló részben a cirkuszok rövid, hazai története mellett az idomított állatok jólétének kérdésével foglalkoztam.

A kutatásomban 7. és 8. osztályos diákok vettek részt 2024 októbere és 2025 áprilisa között. Baranya vármegyéből kettő, míg Somogy vármegyéből és Győr-Moson-Sopron vármegyéből egy-egy általános iskola segítette a munkámat. Összesen 128 fő, 58 hetedik és 70 nyolcadik osztályos tanuló töltötte ki azt a huszonegy kérdésből álló kérdőívet, amelynek segítségével igyekeztem átfogó képet kapni a fiatal korosztály természethez, ezen belül a vad emlősállatokhoz való hozzáállásáról. A kérdőívek kiértékelését 2025 októberében végeztem.

Megállapítottam, hogy a hetedik osztályos tanulók az élőlények védelmének megítélésénél általában magasabb értéket rendeltek hozzá azokhoz a fajokhoz, amelyeket szembetűnőnek, illetve hasznosnak véltek. A nyolcadikosok általában már több ismerettel rendelkeztek az ökológia témaköréről, válaszaikat többször fejtették ki részletesebben, mint az alattuk járó iskolatársaik. A digitális források használatának aránya ugyan magas volt, ám a kirándulások is nagyban hozzájárultak a diákok ismereteinek kibővítéséhez, ami a vad emlősállatokat illeti. A vadállatok cirkuszi idomítását a tanulók (kerekítve) 80%-a ítélte el. A többség mélyen szimpatizált ezekkel az állatokkal, annyira, hogy akár végleg is lemondana a cirkuszok látogatásáról. Ugyan nem sokan terveztek vadállatokkal foglalkozni a jövőben, 128 diák közül mindössze 22-en, remélhetőleg ők nem csak munkának, hanem a hivatásuknak fogják tekinteni ezt a fajta tevékenységet.

7. Irodalomjegyzék

- Alshaheen, R., Alharoun, Y., Alajmi, M. (2023): Zoos from private to public spaces: A case study of Kuwait's Salwa Garden. *Journal of Engineering Research*, Vol.11, Issue 1, March 2023, p. 2.
- Babics, M. Zs. (2024): Állatvédelem a porondon, avagy az állati cirkuszi tartásának jogi és etikai viszonyai. pp. 267-268. Budapest: Pázmány Kiadó.
- Bogádi, B. G. (2024): Az állatkerti és cirkuszi állattartással kapcsolatos szemléletmódok a modern kor tükrében. [szakdolgozat] Budapest: Állatorvostudományi Egyetem: Laborállat-tudományi és Állatvédelmi Tanszék. p. 12.
- Bowler, P. J. (1990): *Charles Darwin: The man and his influence*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Brown, T., de Courcy, C. (2022): Botanical gardens of Great Britain and Ireland. *Zoo and aquarium history*. pp. 48-50.
- Csenger, L. (2015): A környezeti nevelés elmélete és gyakorlata. *Képzés és gyakorlat*. 2015. 3. évfolyam 1-2.szám. p. 176.
- Chikán, É., Fernengel, A., Fodor, E., Kéri, A., Schróth, Á., Szászné Heszlényi, J. (2004). *Környezeti nevelés a középiskolában*. Budapest: Trefort Kiadó. pp. 14-16.
- Chikán, É., Fernengel, A., Fodor, E., Kéri, A., Schróth, Á., Szászné Heszlényi, J. (2015). *Környezettan szakmódszertan környezettan szakos tanárjelöltek részére*. p. 6.
- Fernengel, A., Gulyás, P., Gyulainé Szendi, É., dr. Havas, P., Horváth, K., Horváthné Papp, I., Ilosvai, Gy., Dr. Ligeti, Cs., Lehoczky, J., Sára, E., Schróth, Á., Sipos, I., Susa, Á., Víz, I. (2001): *Útmutató a környezeti nevelés helyi szintű kezdeményezéséhez*. Budapest: Oktatási Minisztérium.
- Fodor, É. (2021): A környezeti nevelés koncepciója és annak változásai a főbb ENSZ-dokumentumok tükrében. *Új Pedagógiai Szemle*. 71. 11-12. sz. pp. 96–116.
- Füzné Kószó, M. (2002): A környezeti nevelés koncepciói. *Iskolakultúra*, 12(1), pp. 43-44.
- Gyöngyösi, Z. (2005): *Az állatok joga és jogalanyisága*. Jogi fórum honlapja.
- Halászné Szakács, É. (2017): Az iskolán kívüli oktatás és nevelés szinterei és módszerei: Múzeum-, zoo-, botanikus kerti és erdőpedagógia. *Tanulmánykötet Mészáros Károly tiszteletére* (2017) 95–119. pp. 104-106.
- Harris, S., Iossa, G., Soulsbury, C. D. (2006). A review of the welfare of wild animals in circuses. Royal Society for the Prevention of Cruelty to Animals. p.7.

- Harris, S., Soulsbury C. D., Iossa, G. (2009): Are wild animals suited to a travelling circus life? *Animal Welfare*, 18. pp. 129-140. Cambridge University Press.
- Hartl, É. (2016): Madarak és Fák Napja rendezvénysorozattal a környezettudatosságra nevelésért. *Tanulmánykötet Mészáros Károly tiszteletére*. pp. 75–82. Nyugat-magyarországi Egyetem, Benedek Elek Pedagógiai Kar, Neveléstudományi és Pszichológiai Intézet.
- Joó, E. (2023): Ha a cirkusz minden, a cirkuszpedagógia „minden is”. In: Változó világ - változó múzeumok. pp. 213-216.
- Kaán, K. (1931): *Természetvédelem és természeti emlékek*. Budapest: Révai Kiadás. p. 294.
- Kovátsné Németh, M. (1996). A környezeti nevelés múltjáról és jelenéről. *Iskolakultúra*, 6(4), pp. 76–84.
- Kováts-Németh, M. (2010): *Az erdőpedagógiától a környezetpedagógiáig*. Pécs: Comenius. pp. 22-25.
- Kováts-Németh, M. (2021): Környezetpedagógia a nemzeti identitásért: Képességfejlesztés a környezetpedagógia eszköztárával az online oktatásban. p. 16. Budapest: Óbudai Egyetem: Rejtő Sándor Könnyűipari és Környezetmérnöki Kar.
- Mikecz, D. (2023): A politikai ökológia megjelenése Magyarországon: elmélet és mozgalmi gyakorlat. In: Kádár-rendszerválság. Budapest: Századvég Kiadó. pp. 269-287.
- Molnár, K. (2015): Környezeti nevelés –környezettudatos magatartásformálás (Environmental Education –Developing Environmentally Responsible Behaviour). *Tanulmánykötet Mészáros Károly tiszteletére*. pp. 126-127.
- Navarro, J. C., Schneider, J. (2013): Animal Cruelty for Profit. pp. 141-142. *Animal Cruelty: A Multidisciplinary Approach to Understanding* (pp.127-155). Carolina Academic Press.
- Orbán, Z. (2006): Közoktatást segítő intézmények a fenntarthatóság pedagógiában. Kecskemét: Patkós Stúdió. pp. 18-26.
- Purugganan, M. (2022): What is domestication? *Trends in Ecology & Evolution*, August 2022, Vol.37. No. 8. pp. 663-671.
- Simon, L. (2014): *The Greatest Shows on Earth: A History of the Circus*. London: Reaktion Books Ltd. p. 15.
- Szabó, K. (2024): Az állatok és az ember kapcsolata az őskortól a 20. század végéig. [szakdolgozat] Budapest: Állatorvostudományi Egyetem: Laborállattudományi és Állatvédelmi Tanszék. pp.7-10.
- Uralovich, K. S., Toshmamatovich, T. U., Kubayevich, K.F., Sapaev, I.B., Saylaubaevna, S.S., Beknazarova, Z.F., Khurramov, A. (2023): A primary factor in sustainable development and

environmental sustainability is environmental education. *Caspian Journal of Environmental Sciences*, Vol. 21. No. 4., pp. 965-975. University of Guilan.

Vas, Sz. (2005): ZOO-pedagógia. A külvilág tevékeny megismerése. Műhely. 3.évf.2.szám. pp. 59-61.

Vásárhelyi, J. (2012): A magyar környezeti nevelés gerince a civil szervezetek szemszögéből. *A magyar környezeti nevelés története a civil törekvések fényében*. Budapest: Magyar Környezeti Nevelési Egyesület. pp. 11-13.

Vásárhelyi, T. (2010): Nemzeti Környezeti Nevelési Startégia - alapvetés - 2010. Harmadik, javított kiadás. pp.16-22.

Victor, A. (1993). *A környezeti nevelés rendszere. Iskolakultúra*, 3(24), pp. 3–23.

Voigt, V. (2006): Magyar Cirkusztörténet. *Iskolakultúra* 2006/9. pp. 130-131.

Zsóka, Á., Marjainé Szerényi Zs., Széchy, A. (2011) *A környezeti nevelés szerepe a fenntartható fogyasztás és életmód kialakításában*. In: *Fenntartható fogyasztás? A fenntartható fogyasztás gazdasági kérdései*. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, p. 6.

7.1. Internetes hivatkozások

Internet1: <https://birdhistory.substack.com/p/happy-bird-day> Letöltés dátuma: 2025.05.18.

Internet2: <https://www.britannica.com/topic/Arbor-Day> Letöltés dátuma: 2025.05.18.

Internet3: <https://www.etk.hu/> Letöltés dátuma: 2025.09.22.

Internet4: <https://humanokologia.tatk.elte.hu/> Letöltés dátuma: 2025.09.22.

Internet5: https://www.oktatas.hu/pub_bin/dload/kozoktatas/kerettanterv/Biologia_F.docx
Letöltés dátuma: 2025.09.22.

Internet6: <https://www.tabulas.hu/cedrus/2001/07/okoetika.html> Letöltés dátuma: 2025.09.22.

Internet7: <https://www.fondation-droit-animal.org/la-fondation/declaration-des-droits-de-lanimal/declaration-of-animal-rights-en/> Letöltés dátuma: 2025.09.22.

Internet8: <https://zoobudapest.com/fejlesztések/varazshegy-az-elet-ahogy-soha-nem-lattad/>
Letöltés dátuma: 2025.09.22.

8. Táblázatok és ábrák jegyzéke

1. ábra: A MÁSZ tagjai térképen ábrázolva. Forrás: <https://zoo.hu/a-magyar-allatkertek-es-akvariumok-szovetsegenek-tagjai/> Letöltés dátuma: 2025.09.22. 11. oldal.
2. ábra: Az erdei kirándulásokon és az állatkerti látogatásokon, mint szabadidős programokon való részvétel adatainak összehasonlítása az Istvánffy Miklós Általános Iskola 7.A osztályos tanulóinak körében. Forrás: saját kutatás. 17. oldal.
3. ábra: A védelemre érdemesnek tartott élőlények csoportjai az Istvánffy Miklós Általános Iskola 7. A osztályában. Forrás: saját kutatás. 20. oldal.
4. ábra: Az elsődleges források százalékos megoszlása, amelyekből az Istvánffy Miklós Általános Iskola 8. A osztálya tájékozódott a vad emlősállatokról. Forrás: saját kutatás. 21. oldal.
3. ábra: Elsődleges források százalékos aránya, melyekből az Istvánffy Miklós Általános Iskola 8.A osztálya tájékozódott a vad emlősállatokról. Forrás: saját kutatás. 21. oldal.
4. ábra: Az emberi gondozásra szoruló vadállatok ideális tartási módjainak megoszlása az Istvánffy Miklós Általános Iskola 8.A osztálya szerint. Forrás: saját kutatás. 22. oldal.
5. ábra: Az emberi gondozásra szoruló vadállatok ideális tartási módjainak megoszlása az Istvánffy Miklós Általános Iskola 8.A osztálya szerint. Forrás: saját kutatás. 23. oldal.
6. ábra: Összefoglaló sávdiaagramm a kérdőív legfőbb, állatetikával foglalkozó kérdéseivel kapcsolatban a Pellérdi Általános Iskola 8. osztályában. Forrás: saját kutatás. 27. oldal.
7. ábra: Az Arany János Általános Iskola 7. osztályos diákjai lakhelye környékén feltűnő vadfajok gyakoriságának összehasonlítása. Forrás: saját kutatás. 28. oldal.
8. ábra: Az elsődleges tájékozási források megoszlása az egyes vadfajok esetében az Arany János Általános Iskola 8. osztályában. Forrás: saját kutatás. 30. oldal.
9. ábra: Az egyes emlősállatok népszerűségének összehasonlítása a Lébényi Általános Iskola 7. évfolyamán. Forrás: saját kutatás. 32. oldal.
10. ábra: Az erdei kirándulásokon és az állatkerti látogatásokon, mint szabadidős programokon való részvétel gyakoriságának összehasonlítása a Lébényi Általános Iskola és AMI 7. évfolyamán. Forrás: saját kutatás. 33. oldal.

11. ábra: Az egyes emlősállatok népszerűségének összehasonlítása a Lébényi Általános Iskola 8. évfolyamán. Forrás: saját kutatás. 36. oldal.

12. ábra: Az erdei kirándulásokon és az állatkerti látogatásokon, mint szabadidős programokon való részvétel adatainak összehasonlítása a Lébényi Általános Iskola és AMI 8. évfolyamán. Forrás: saját kutatás. 37. oldal.

13. ábra: A 18. kérdésre adott válaszok százalékos aránya a Lébényi Általános Iskola és AMI 8. évfolyamán. Forrás: saját kutatás. 39. oldal.

9. Melléklet

1. számú melléklet.

A fiatal korosztály vadonélő állatokkal való kapcsolata

Húzd alá a helyes választ!

1. **Ki vagyok?** lány / fiú   **1.1.** Életkor:..... év   **1.2.** Osztály:.....
2. **Lakóhely:**   város   /   falu
3. **Otthonom:**   családi ház   /   társasházi lakás   /   panellakás
4. **A háziállatokat vagy a vadállatokat szereted jobban?** (*Húzd alá a helyes választ!*)

Inkább a háziállatokat.

Inkább a vadállatokat.

5. **Mik a kedvenc vadonélő emlősállataid** (*sorrendben az első három*)?

1..... 2..... 3. ....

6. **Miért szereted az előző (5.) kérdésben felsorolt kedvenc vadonélő emlősállataidat?**

1..... 2..... 3. ....

7. **Elsősorban honnan ismered a kedvenc vadonélő emlősállataidat?** (*Húzd alá a helyes választ!*) (*Egyenként válaszolj!*)

1. Kirándulásról / TV-ből / Könyvből / Meséből / Internetből / Biológia óráról

2. Kirándulásról / TV-ből / Könyvből / Meséből / Internetből / Biológia óráról

3. Kirándulásról / TV-ből / Könyvből / Meséből / Internetből / Biológia óráról

8. **Lakóhelyed környékén talákoztál már vadonélő emlősökkel?** (*Karikázd be a helyes válasz számát!*)

1. Nem talákoztam.

2. Igen, talákoztam. (Sorold fel őket!)

.....

.....

.....

9. **Szoktatok-e a családotokkal, barátaitokkal kirándulni az erdőbe?** (*Húzd alá a helyes választ!*)

Nem   Voltam már   Ritkán   Néha   Gyakran

10. Szoktatok-e állatkertbe járni? *(Húzd alá a helyes választ!)*

Nem   Voltam már   Ritkán   Néha   Gyakran

11. Voltál-e már cirkuszban? *(Húzd alá a helyes választ!)*

Nem   Még nem, de szeretnék   Még nem, de nem érdekel

Igen, egyszer   Igen, többször is   Igen, sokszor

12. Mit gondolsz, mi különbözteti meg a vadállatokat a háziállatoktól?

.....
.....
.....

13. Lemondanál-e az élményről (állatkerti/ cirkuszi látogatás), hogy a vadállatok visszatérhessenek a vadonba? *(Karikázd be a helyes válasz számát! Válaszod indokold!)*

1. Nem mondanék le róla.

.....
.....
.....

2. Igen, mert.....

.....
.....

14. Helyénvaló-e, hogy a cirkuszban idomított állatokat tartanak és műsorokban szerepeltetik őket? *(Karikázd be a helyes válasz számát!)*

1. Igen, mert szórakoztatják az embereket.
2. Nem, mert olyan mutatványokat kell csinálniuk, amik számukra nem természetesek.
3. Nem, mert.....

.....

15. Az alábbi tartási módok közül szerinted melyik az, amelyik a legjobb lenne egy olyan vadállat számára, amely emberi gondozásra szorul? *(Húzd alá a helyes választ!)*

Otthon: „házikedvencként” / Cirkuszban / Állatkertben / Védett területen

16. Melyik vadonélő emlősállat(ok)at szereted a legkevésbé?

1..... 2..... 3. ....

17. Miért nem szereted ezeket az állato(ka)t?

1..... 2..... 3. ....

18. Mit gondolsz, a vadállatoknak jobb biztonságban élni az ember alkotta létesítményekben, ha cserébe nem lehetnek szabadok? (Karikázd be a helyes válasz számát!)

1. Igen, mert így (valószínűleg) tovább élhetnek, hiszen folyamatosan ellátják, gondozzák őket és nem kell félniük a ragadozóktól/riválisoktól.

2. Azoknak a vadállatoknak rosszabb, amelyeket felnőtt korukban fogtak be, de azoknak nem tűnik fel a különbség, amelyek fogságban születtek.

3. Nem, mert fogságban az állatot megfosztjuk a szabad élettől, ami járna neki, még ha rövidebb ideig is élne a vadonban.

19. Szerinted kell-e védeni az élőlényeket? (Húzd alá a helyes választ!)

Csak a hasznosakat. / Csak a szépeket. / Csak az erőseket. /

Mindent, mert.....

.....

20. Te hogyan tudod védeni a természetet?

.....

.....

.....

21. Szeretnél-e a későbbiekben önkéntes munkát vállalni olyan helyeken, ahol (vad)állatokkal foglalkozhatsz? (pl.állatkerteknél, menhelyeknél) (Karikázd be a helyes válasz számát!)

1. Nem, nem szeretnék.

2. Igen, mert.....

.....

3. Még nem tudom.

4.2. számú melléklet.

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat
III. Hallgatói Követelményrendszer
III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat
6.13. sz. függeléke: A MATE egységes szakdolgozat / diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója
4.2. sz. melléklete: Nyilatkozat a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről (módosítva: 2025. október 16.)

NYILATKOZAT
a záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió¹ nyilvános hozzáféréseiről és eredetiségéről

A hallgató neve: Szobias Nikolett
A Hallgató Neptun kódja: TCBOP5
A dolgozat címe: A fiatal környezetvédelmi alkotókkal való kapcsolatok vizsgálata
A megjelenés éve: 2025
A konzulens intézetének neve: Vidnyésfalva és környékének természetvédelmi és társadalmi helyzetének vizsgálata
A konzulens tanszékének a neve: Ember-és Környezetismeret, Biológia Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott záródolgozat/szakdolgozat/diplomadolgozat/portfólió² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem. Továbbá kijelentem, hogy a dolgozat elkészítése során alkalmazott mesterséges intelligencia-eszközök (pl. szöveggenerálás, nyelvi javítás, fordítás, adatelemzés) használata nem helyettesítette a saját kutatási és alkotói munkámat, azok alkalmazását a források között vagy a módszertani részben feltüntettem, és a szakmai-etikai elvárásoknak megfelelően jártam el.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlant állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkorai szellemi tulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitóri rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelté után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitóri rendszerében.

Kelt: Köszvény 2025 hó 10 nap 28
Szobias Nikolett
Hallgató aláírása

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.
² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

Hallgatók, doktoranduszok nyilatkozata mesterséges intelligencia (MI) alkalmazásáról

1. Általános adatok

Hallgató neve:	<u>Szobias Nikolett</u>
Neptun-kódja:	<u>TCBOP5</u>
Képzési szint (a megfelelőt jelölje X-szel):	☒ BSc/BA ☐ Msc/MA ☐ Doktori (PhD) ☐ Egyéb: .....
Tantárgy neve/kódja*:	<u>VISTE116N</u>
A munka címe:	<u>A fiatal környezetvédelmi alkotókkal való kapcsolatok vizsgálata</u>

* doktori értekezés esetén nem kitöltendő

2. Nyilatkozat az MI használatáról

Alulírott, etikai felelősségem teljes tudatában az alábbi nyilatkozatot teszem:
(Kérjük, válasszon egyet az alábbi lehetőségek közül!)

A) Nem alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatót.
(Amennyiben ezt jelölte, a további táblázatok kitöltése nem szükséges.)

B) Alkalmaztam mesterséges intelligencia rendszert vagy szolgáltatót.
(Kérjük, töltsse ki a vonatkozó táblázatokat!)

3. A mesterséges intelligencia használatának részletezése

I. TÁBLÁZAT: Asszisztensi vagy kisebb mértékű felhasználás (pl. fordítás, nyelvi korrekcióra, ötletelés stb.)
(Ezen felhasználások esetében a konkrét promptok és válaszok csatolása nem szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott MI-eszköz neve és verziója	Érintett rész (ha nem a szöveg egészére vonatkozik)

II. TÁBLÁZAT: Jelentős tartalmi hozzájárulás (pl. egy teljes ábra vagy egy hosszabb szövegrész generálása)
(Ezekben az esetekben a felhasznált kulcsfontosságú promptok és az MI által adott nyers válaszok dokumentálása és a munka mellékletében való csatolása szükséges.)

A felhasználás célja	Alkalmazott eszköz verziója, elérhetősége	MI-neve	Az érintett fejezet / ábra / táblázat pontos sorszáma	A prompt-naplót tartalmazó melléklet bejegyzésének sorszáma

3/A. Oktató által előírt kiegészítő szabályok (ha vannak)

Amennyiben az adott tantárgy oktatója vagy témavezetője az MI-eszközök használatára vonatkozóan külön szabályokat vagy elvárásokat határozott meg, kérjük, az alábbi mezőben foglalja össze ezeket:

Pl. az MI használatának tilalma bizonyos feladattípusokra; csak konkrét eszköz használata engedélyezett; eltérő hivatkozási elvárások; dokumentációs forma stb.

Oktató vagy témavezető által előírt szabályok:
.....
.....
.....

4. Minden hallgatóra vonatkozó nyilatkozat:

Kijelentem, hogy az MI által esetlegesen generált tartalmakat minden esetben *kritikailag* felülvizsgáltam, szerkesztettem és a munkába illesztettem. A leadott munka minden eleméért, annak eredetiségéért és tudományos hitelességéért teljes körű felelősséget vállalok. Tudomásul veszem, hogy a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem a benyújtott munkát mesterséges intelligencia detektorral ellenőrizheti, és eljárását kezdeményezhet, amennyiben a nyilatkozatom valótlant vagy hiányos.

Kelt: Köszvény 2025. 10. hó 28. nap

Szobias Nikolett Hallgató aláírása
Vida Anikó Konzulens/Témavezető aláírása

4.1. számú melléklet.

MATE Szervezeti és Működési Szabályzat
III. Hallgatói Követelményrendszer
III.1. Tanulmányi és Vizsgaszabályzat
6.13. sz. függelék: A MATE egységes szakdolgozat /
diplomadolgozat / záródolgozat / portfólió készítési útmutatója
7. sz. melléklete: Műszaki Intézet külső konzulensi nyilatkozat

KÜLSŐ KONZULENSI NYILATKOZAT

Szabics Mikoléta (név) (hallgató Neptun azonosítója: TCB0P5)

külső konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a hallgató az előre egyeztetett konzultációkon rendszeresen megjelent.

Kelt: Keszthely, 2015 év 10 hó 28 nap

[Handwritten Signature]
külső konzulens

NYILATKOZAT

Szabics Mikoléta (név) (hallgató Neptun azonosítója: TCB0P5)
konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a
záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót¹ áttekinttem, a hallgatót az
irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól
tájékoztattam.

A záródolgozatot/szakdolgozatot/diplomadolgozatot/portfóliót a záróvizsgán történő
védésre javaslom / nem javaslom².

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem³

Kelt: Keszthely, 2015 év 10 hó 28 nap

[Handwritten Signature]
belső konzulens

¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törendő.
² A megfelelő aláhúzendő.
³ A megfelelő aláhúzendő.

10. Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőimnek, Dr. Kovács Szilvia tanárnőnek és Dr. Alföldi Zoltán Péter tanár úrnak kitartó támogatásukért és részletes útmutatásukért, melyek nélkül e dolgozat nem jöhetett volna létre.

Köszönettel tartozom továbbá a kutatásban részt vevő általános iskolák munkatársainak. Az igazgatóknak, akik engedélyezték az osztályoknak, hogy részt vegyenek a kutatásban, valamint az osztályfőnököknek, akik hajlandóak voltak időt szakítani a kérdőívem kitöltésére, miközben segítették a diákokat, ha elakadtak egy-egy kérdésnél. Az iskolák adminisztratív dolgozóiról sem feledkeztem meg, akik hajlandóak voltak meghallgatni, és továbbítani az üzenetemet a felsőbb vezetés és a tanárok felé. Hálás vagyok a diákoknak, akik tartalmas válaszaikkal hozzájárultak a munkámhoz.

Végül, köszönetet szeretnék mondani a családomnak, akik megteremtették számomra a nyugodt körülményeket a dolgozatíráshoz, s akik lelkesítettek, amikor elakadtam valahol.